

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LITERÁRNÍ SKUPINA A ČASOPIS AKTIVISTÉ (POLEMIKY
A KRITIKY)

Vedoucí práce: Mgr. Veronika Veberová, Ph.D.

Autor práce: Gabriela Bošková

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: čtvrtý

2011

1

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice, 21. dubna 2012

Gabriela Bošková

Děkuji Mgr. Veronice Veberové, Ph. D. za její doporučení, cenné odborné rady a pomoc především při získávání materiálů k napsání této práce.

Anotace

Bakalářská práce sleduje činnost literárního uměleckého kruhu Aktivisté, především v rámci stejnojmenného časopisu. Práce je rozdělena na tři hlavní části. První se zaměřuje na představení tohoto seskupení v kontextu doby, v níž časopis začal vycházet a sleduje postoj skupiny vůči této době a její názory. Další dvě části obsahují již detailnější a konkrétnější rozbor. První z těchto dvou částí se zabývá rozbohem nejvlivnějších osobností, jejich názory a vývojem v rámci skupiny. Druhá se zaměřuje na tři konkrétní témata, k nimž se skupina vyjadřovala a odlišnost či jednotnost názorů různých osobností, které se k těmto tématům vyslovovaly. V závěru práce je podáno zhodnocení společensko-historického působení skupiny Aktivisté.

Annotation

Bachelor thesis covers the activity of the literary artistic circle Aktivisté, in particular within the frame of a journal called Aktivisté as well. Thesis is divided into three main fractions. The first focuses on introduction of this literary group in the context of the times the magazine began to be published in, as well as on attitude towards those times. The following two fractions contain more detailed and concrete analysis. First of these two analyzes of the dominant personalities, their opinions and development within the group. The second is focused on three particular issues which the group used to comment on and the diversity and/or unity of outlooks of different personalities. The outcome of the thesis is evaluation of social-historical influence of the group Aktivisté.

Obsah

ÚVOD	7
1. SHRUTÍ DOBY A JEJÍCH TENDENCÍ VE SPOJENÍ S ČASOPISEM AKTIVISTÉ	8
2. NEJVÝRAZNĚJŠÍ OSOBNOSTI ČASOPISU AKTIVISTÉ	17
2.1 JAROSLAV JANOUŠEK	18
2.2 EMIL SYNEK	21
2.3 VLADIMÍR KOLÁTOR	22
2.4 JOSEF KADLEC	24
2.5 VOJTĚCH ROZNER	26
2.6 VLADIMÍR HELLMUTH-BRAUNER	28
2.7 JULIE FLANDERKOVÁ	29
3. VYBRANÉ PROBLÉMY	32
3.1 KAUZA KARLA ČAPKA	32
3.2 VÝZNAMNÉ LITERÁRNÍ OSOBNOSTI Z POHLEDU ČASOPISU AKTIVISTÉ	38
3.3.1 <i>Osobnost Tomáše Garriguea Masaryka</i>	39
3.3.2 <i>Tvorba Františka Xavera Šaldy v očích Bedřicha Slavíka</i>	40
3.3.3 <i>Roznerova kritika přínosu Arneho Nováka</i>	41
3.3.4 <i>Díla a přínos Otokara Březiny a Karla Tomana v pohledu Vladimíra Hellmuth-Braunera</i>	42
3.3.5 <i>Julie Flanderková o J. V. Sládkovi a Elišce Krásnohorské</i>	43
3.3.6 <i>Nekrology Jana Opolského a Josefa Svatopluka Machara</i>	44
3.3 LITERÁRNÍ SOUTĚŽE, OCEŇOVÁNÍ LITERATURY, KOLPORTÁŽNÍ LITERATURA	46
ZÁVĚR	51
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	53
POUŽITÁ LITERATURA	57

Úvod

Tato práce je zaměřená na fungování časopisu Aktivisté, který vycházel v letech 1936-1942 a byl stěžejním periodikem pro stejnojmenný literární umělecký kruh Aktivisté. Zaměřím se na dobu, která jeho vycházení a osobnosti do tohoto časopisu přispívající ovlivňovala, a na to, jakým způsobem tato skupina reflektovala především literární, společenské, ale i politické klima doby.

Výchozím dokumentem pro mou práci byl samozřejmě časopis samotný a všech jeho pět ročníků, které v té době stihly vyjít. Avšak dokumenty, z nichž i dále vycházím a jež jsou uvedeny v použité literatuře, byly pro mou práci rozhodující. Tyto dokumenty jsou zejména obecné publikace zaměřené na historické pozadí doby, jelikož o časopisu samotném se zmínky v odborných publikacích vyskytují pouze sporadicky.

V první kapitole shrnu dobu, v níž časopis začal vycházet a pokusím se přiblížit, jakým způsobem do této doby zapadaly názory aktivistických autorů. Snažím se přiblížit jejich názor nejen na politické změny, které jsou pro tuto dobu charakteristické, ale především i úhel pohledu, kterým se dívali na soudobou – především pražskou – literární scénu. Kromě výtek také uvádím, jaké návrhy na změnu soudobé situace Aktivisté propagovali.

V druhé kapitole shrnu nejdůležitější osobnosti časopisu, a to podle jejich významu společenského, jejich kariéry i mimo časopis, četnosti jejich článků a samozřejmě podle toho, jak se jejich názory kryly s programem časopisu a Almanachu.

Třetí kapitola je charakteristická výběrem a detailnějším rozbohem několika témat. Tato témata jsou zvolena dle polemiky, kterou vzbudila na stranách časopisu, a dle shody či rozporu s aktivistickým programem. Časopis samotný nebyl jediným vodítkem, dle něhož jsem se rozhodla rozebrat právě tato témata. Důležitými byly i další zdroje, které se k těmto tématům taktéž vyjadřovaly.

V závěru se soustředím na to, zda časopis opravdu splnil svá očekávání a předsevzetí, jimiž se od počátku charakterizoval. Stejně tak uvádím ještě další fakt, kterým se časopis specifikoval, avšak jeho bližší rozebrání není v rámci kapacity této práce možné.

1. Shrnutí doby a jejích tendencí ve spojení s časopisem Aktivisté

„Žádnou jinou oblast vnitropolitického života nezasáhla pomnichovská všeobecná krize tak hluboce a nesmiřitelně jako sféru kulturní, duchovní a školskou.“¹

Tento citát pochází z knihy autorské dvojice *Jan Gebhart a Jan Kuklík – Druhá republika (1938-1939): Svár totality a demokracie v politickém, společenském a kulturním životě*. A ačkoli se tato kniha zabývá pouze těmi dvěma lety po uzavření Mnichovské dohody a před vypuknutím druhé světové války a zabráním československého území jako legitimního území Říše, je tento citát dostatečně výstižný a popisuje dobu, o níž míním mluvit, více než adekvátně.

Za těchto podmínek, v době společenské krize, v roce 1936 v Plzni vzniká literární umělecká skupina Aktivisté. Ta se bezpodmínečně a jasně staví proti všemu, co do této doby definovalo a utvářelo naše kulturní zázemí. Proti zahraničním vlivům, jichž se naši umělci drželi jakožto vodítka. Proti opomíjení národních kořenů a tradic. Proti umění, jež je přeteoretizované, verbální, avšak bezduché a bezmyslenkovité. Proti umění, jež se na počátku 20. století stalo tématem „*snobských kavárenských hovorů*“ a ztratilo svůj význam prvotní – ovlivňování a formování člověka, a to nejen člověka vzdělaného, ale i člověka pracujícího, i člověka, jenž nedosáhl na akademické vzdělání. Podle Aktivistů toto umění již dávno nebylo srozumitelné pro běžného člověka, který nemá čas o něm debatovat nad chladnoucím espressem v kavárně v oblacích cigaretového kouře. Umění se stalo záležitostí snobů a několika vyvolených, kteří jej tvořili a konzumovali, jelikož nikdo další nerozuměl.

Skupina nazývající se Aktivisté vznikla z rozhořčení nad směrem, jímž se český národ kulturně, společensky i politicky vydával. Vděčným tématem, ale zároveň kritizovaným fenoménem, byly pro toto uskupení zahraniční vlivy, které se na území československého státu šířily ze západu i východu. Z Ruska k nám pomalu ale jistě pronikala vlna socialismu a s ním spojená ideologie. Mnoho československých intelektuálů a umělců se k Sovětům obracelo jako k inspiraci, ať už se sympatiemi nebo

¹ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika (1938-1939): Svár totality a demokracie v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. S. 180

čirým odporem. Doba, kdy se většina společnosti snažila najít vhodný protipól vůči útlaku ze strany Německa, se stala na území Československa živnou půdou pro komunistickou ideologii. Umírněné liberálně humanistické smýšlení našich vrcholných politiků – které pro změnu bralo svou inspiraci a sílu na britských ostrovech – se většině populace již dlouhou dobu zajídalo. Nebylo totiž východiskem pro nezaměstnanost a krizi, v níž se společnost už několik let nacházela, a i přes snahy nepřinášelo viditelné výsledky. A je nutno říci, že ani po sedmi letech od osudného Černého pátku na newyorské burze se hospodářská situace na našem území nelepšila. Ačkoli na českém území se dařilo strašáka nezaměstnanosti a bídy pomalu ale jistě přemáhat, slovenská část státu již notnou dobu stahovala dvě dekády starý státní útvar znovu a znovu na úroveň samého začátku třicátých let. Propast mezi hospodářskou situací Československa a našich největších západních spojenců Francie a Velké Británie, byla zjevná a nepřehlédnutelná, což následně náš stát a především jeho představitele uvrhovalo do stínů podřadnosti, z nichž nás právě ony osobnosti slíbily v roce 1918 vyvést. Právě tato situace podporovala bujení nových myšlenek v čele s komunismem a krajním nacionalismem. Nutno však říci, že nelze ono silné národní cítění, jímž se vyznačovali Aktivisté, zaměňovat s vlnou českého fašismu či nacismu, jelikož ani k jedné z těchto tendencí se skupina nehlásila.

Ačkoli některé jejich myšlenky byly více či méně radikální a nelze úplně přehlédnout jisté antisemitské směřování v myslích či perech některých členů, přesto se skupina sama pouze hlásila k návratu k národu. K návratu k umění, které by oslavovalo naše kulturní a historické dědictví a není tedy překvapením, že se mnohdy vraceli ve svých člancích, dílech, úvahách do dob Národního obrození a k velikánům této doby.

Zajímavým faktem zůstává, že Aktivisté, kteří se profilovali jako skupina především literární a až poté všeobecně umělecká, propagující tak vehementně vše, co bylo ryze české nebo alespoň postavené na českých tradicích, vystupovali tak radikálně proti původně českému poetismu. Ten se hlásil k ideálům veselým a optimistickým, ač mnohdy bral své motivy z exotických dálek. Svým laděním však ovlivňoval člověka v duchu, jenž byl aktivistickým snahám nejbližší, a to právě v duchu optimismu. Jak je jasně řečeno v Almanachu Aktivistů z roku 1936 *„odmítáme se vší rozhodností slabošský pesimismus a dekadenci, který nemůže formovati mladého člověka“*².

² KOLEKTIV AUTORŮ. „Úvod“. *Almanach literárního uměleckého kruhu Aktivisté*. Praha: Družstvo Máje, 1936.

Opomeneme-li samozřejmě kořeny samotného poetismu, které se nacházejí v proletářské poezii, a přehlédneme-li jeho hravou formu, která byla nekonvenční, čímž mohla být Aktivistům jistě trnem v oku, pak však docházíme k opaku pesimismu a dekadence, proti níž se v řadách Aktivistů zdvíhaly tolikeré odmítavé hlasy. Čteme-li však Almanach dál, narazíme na další část, jež se stejně nesouhlasně staví i k v této době tolik populárním směrům, tj. poetismu a surrealismu. Jejich postoj vůči těmto stylům však nemá kořeny u vlivů, z nichž tyto směry vycházely, ale především u celkového pohledu na umění jako takové. Dále v Almanachu se dočítáme, že nesouhlasí „s poetistickým a surrealistickým chápáním umění, zato usilujeme od povrchnosti a materialismu k uměleckému zduševnění a zjasnění. Proto odmítáme také kteroukoli odrůdu l'art pour l'artismu, samoučelnou akrobatiku slov, zvuků, barev a jsme proti neživotnému stylistickému krasoumění prozaickému“³. Jak je z tohoto citátu zjevné, více než samotný původ těchto uměleckých a myšlenkových směrů, se Aktivistům přičil způsob, jakým díla vznikala. Imaginativní myšlení, volná asociace. To vše bylo jako by odříznuto od reálného světa a jeho problémů, na něž Aktivisté nepřímo odkazovali svým přístupem k umění jako k něčemu, co má být spojeno s národním uvědoměním. Doba, v níž toto umělecké hnutí vzniklo, si toto uvědomění žádala, avšak nelze vyřešit problémy doby potíráním jevů, jež nejsou jejím produktem ani producentem.

V návaznosti na zmíněné aktivistické⁴ proklamace lze i ukázat další jev doby, jež byl této skupině vděčným a nekonečným tématem. Podle Aktivistů básníci této doby oplývali vyšperkovaným stylem, technicky dokonalými verši, ale právě díky této technické dokonalosti a verbálnímu umu ztrácelo básnictví, a to převážně lyrika, svou nejdůležitější funkci vykonávající za dob velikánů české lyriky, jakými byli Neruda, Čech, Sládek apod. Aktivisté považovali básníky první poloviny dvacátého století za neschopné mluvit k národu. Nedokázali mluvit o světě, v němž žili. Nedokázali pospojovat to kvantum nádherných slovních hříček tak, aby zasáhly masy, tak aby ono veršování bylo aktuální, a to ne pouze v době, v níž bylo vytvořeno, ale především i pro dobu nastupující. Pro dobu, jíž náš stát čelil a která měla v básnicích vyvolávat řev, revoltu a chuť burcovat národ. K tomuto problému se vyjádřil snad každý jednotlivý

³ Tamtéž.

⁴ V rámci časopisu a jeho tvorby se směr, jímž se autoři ubírali, byl nazýván „aktivismus“ – zde to není obecné pojmenování aktivní angažovanosti, ale angažovanosti ve prospěch právě národní myšlenky

člen kruhu Aktivisté, jak ostatně bude zjevné z další kapitoly. Básníci, jako ostatně všichni umělci, mají být mluvčími doby. Zobrazovat ji, cítit ji více než běžně pracující lidé, ukazovat její chyby a vyzdvihovat její přednosti, jichž bychom se měli držet. Avšak v době, kdy tohoto bylo zapotřebí nejvíce, se umění – a to nejen to české – smrštilo na verbální pokusy, na bezduché a bezmyslenkovité tvoření abstrakce, jež nikomu nedokázala nic říci. A pokud ano, pak byl tento člověk považován za snoba, jelikož se předpokládalo, že mluví o něčem, čemu nerozumí. Soudobá kritika, stejně jako verbální umění, se stala pustými řečmi, které nechtěl nikdo poslouchat.

A tím se dostávám k dalšímu aspektu této doby, Aktivisty kriticky nahlíženému. Česká kritika v očích Aktivistů upadala v prázdné povídání plné neznámých učených termínů, jimž nebyl člověk bez vysokoškolského titulu schopen rozumět. Navíc se dle Aktivistů stávala stále ovlivnitelnější a subjektivnější. Je známo, že dílo, jež je propíráno v kritikách – ať už pozitivně nebo negativně – na sebe strhává pozornost veřejnosti, a přirozeně se stává vděčným prodejním artiklem. Důsledkem toho je zpopularizování autora a následný zájem vydavatelů, který pak vede k dotiskům vydaného díla a garanci výtisku mnohdy ještě nenapsaného díla. V tomto ohledu se knižní trh nacházel v začarovaném kruhu, avšak Aktivisté tehdejší kritice především vytykali její jednostranné zaměření. Propagace básníků staré generace nebrala mezí a mladí, kteří se snažili prosadit věcnější lyrikou, byli opomíjeni právě kvůli své nepříslušnosti ke skupinám. Zvláště politická příslušnost byla důležitým aspektem, který rozhodoval o úspěchu umělce, a nebyl-li básník členem politické či umělecké skupiny, pak jeho naděje úměrně klesaly s tím, jak se vzdaloval tomuto schématu. Avšak nutno říci, že Aktivisté sami o sobě nebyli plně oddáni svým barvám. Jejich objektivita končila tam, kde začínalo cokoli odklánějící se od historických tradic a národní uvědomělosti. Důležitá je v tomto ohledu kauza Karla Čapka, jež nebyla ani toliko případem skupiny Aktivistů, jako celého národa, který si v této době potřeboval najít obětího beránka, který za by všechny ostatní – a to především ty zahraniční – osobnosti položil život. Ale o této kauze budu mluvit podrobněji později.

Tento jev se netýkal pouze Karla Čapka, ale všech ostatních, kteří byli jakkoli spojeni s politikou Hradu a vládnoucí elity. Liberální humanismus byl přežitek doby a veškeré umění, které s ním korespondovalo, bylo označováno jako protekcionistické a zpolitizované.

Ani Aktivisté se v tomto ohledu nedrželi při zdi. Jejich kritika se obracela všemi směry a zasahovala celou škálu „oficiálního“ umění a politiky. Nelze jim upřít široký rozsah kritizovaných děl. Zaměřovali se na celou sféru umění, ať už šlo o jejich vlastní řady nebo oficiální umění. A napříč žánry a styly sahali jak po umělcích profesně starších – dá-li se to takto formulovat – tak po umělcích začínajících. Avšak z jejich recenzí a kritik je zjevné, jak jim těžkla srdce představou, že by uznali cokoli z okruhu „oficiálního“ vrstvy jako umělecky, společensky či ideově hodnotné. Zvláštním, a bohužel velice častým, jevem v jejich kritické produkci je podceňování a odsuzování děl, která v dnešní době patří do nejužšího literárního kánonu. Často se takto vyjadřovali o dílech a tvorbě Karla Čapka. Velkou polemiku vedli s produkcí Holanovou. Pomyslně setnuli Holanovu hlavu za každou další sbírku, která byla vydána. O dílech celé surrealistické skupiny jsem se již zmínila výše.

Společenská kritika se však neomezovala pouze na osobnosti umělecké ale i na všechny zbylé osobnosti intelektuálně a politicky činné. Především přímo směřovala k osobnostem Hradu, samotným politikům, a nevyhnula se ani osobnosti bývalého prezidenta Tomáše Garriguea Masaryka, jenž sklízel kritiku za své mezinárodní snahy po vzniku samostatného československého státu. Kritika od samotných Aktivistů se již spíše dotýkala osobnosti Eduarda Beneše, avšak snahy obou prezidentů byly v zásadě totožné, neboť se dá říci, že Beneš pokračoval v tom, co započal Masaryk. Politika byla v této době pod společenským drobnohledem a jen těžko se daly politické manévry utajit. Vzhledem ke složitosti doby mluvíme mnohokrát o velmi sporných manévrech a opatřeních nevzbuzujících vždy společenské nadšení. Není pak divu, že se státníci stali vděčným terčem všeobecné kritiky.

Jak bylo již řečeno, Aktivisté nebyli radikální politickou, fašisticky orientovanou skupinou, jen byli jedním z hlasů, kterým tehdy znělo celé Československo, a to zvláště po uzavření Mnichovské dohody. Bylo třeba znovu se stát národem a státem soběstačným, bez víry v jakákoli dříve ujednaná zahraniční přátelství, a najít k dosažení tohoto cíle nových cest. Jednou z těchto cest, k nimž se intelektuálové i nově vytvořená vláda v mezidobí, jež nazýváme Druhá republika⁵, ubírali, bylo znovuoobnovení tradic, na nichž náš národ stál. Mluvíme o tradicích vycházejících z naší historie, z naší

⁵ Druhou republikou je někdy nazýváno období 1945-1948, někdy dokonce až období po roce 1948; tento termín je odvozen z publikace *Jan Gebhart a Jan Kuklík – Druhá republika (1938-1939): Svár totality a demokracie v politickém, společenském a kulturním životě*

náboženské příslušnosti. A tyto tradice pak více či méně ovlivňovaly nejen uměleckou tvorbu, která byla prohlašována za oficiální, ale i běžný život, politiku, školství i ono náboženství a jeho postavení samotné. „*Po mnichovském diktátu na počátku druhé republiky stojí před veškerou českou kulturou otázka: kudy a jak dál? A v tomto tázání je klíčovým pojmem tradice, protože minulost spoluvytváří přítomnost a vědomí kontinuity je otázkou životnosti uměleckého díla.*“⁶

Tou asi nejdůležitější, a ve svém důsledku i velmi kontroverzní, byla tradice svatováclavská, na níž stavěl český národ své dějiny již skoro tisíc let. Avšak v době Druhé republiky se tato tradice a především osoba sv. Václava stala ztělesněním chytrého a vypočítavého převlékání kabátů k potřebě doby a prosperity. Veškerý nacionalismus a mýty, jimiž byla původně tato osoba obestřena, se v novém výkladu ztrácely vedle Václavovou schopnosti vyjednat smír s agresivním a dobytčím sousedem – a pokaždé šlo o Německo, ať se díváme zpět do 10. století, nebo se zaměříme právě na dobu Třetí říše. Tato vlastnost byla nyní více oceňována než faktory, které byly na Václavově osobě obdivovány dříve. Již to nebyl onen Václav, který náš národ zachrání, až mu bude nejhůř, ale nyní se vyzdvihovaly vlastnosti jako např. náboženská nezakotvenost a politický pacifismus. Tyto vlastnosti mu umožnily udržet tehdy klidné vztahy se Saskem a možnost utváření vlastní politiky, která by se soustředila na sjednocování českého knížectví. Navíc za těchto podmínek se svatý Václav nemusel obávat problémů vnějších, jelikož měl za spojence tehdy nejmocnější osobnost soudobého evropského kontinentu.

Na těchto faktech byla postavena tradice, která měla znovustvořit český národ. Na jednu stranu byla propagace takového pacifismu a diplomacie na místě, jelikož si jen stěží mohl český stát dovolit se postavit nacistickému Německu v otevřeném konfliktu, nebo si jen dovolit tento konflikt svou nespoluprací vyvolávat. Avšak je s politováním nutné konstatovat, že tato politika (vnitrostátní i zahraniční), jež byla tolikrát otevřeně odsouzena zvláště ze strany Československa, se nakonec stala nejsnazším východiskem naší státní a národní krize. A stejně jako Václav, Strana národní jednoty jakožto nová reprezentace našeho státu počala národ zevnitř sjednocovat, jelikož nebylo důvodu, proč

⁶ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. S. 119.

se starat o zahraniční politiku. Ta selhala a našeho největšího nepřítele jsme již „vítali“ na území státu.

Nový establishment se v tradicích vracel nejen k svatému Václavu. Dalším základem nového národního uvažování se stalo české baroko. V Praze byla uspořádána velká výstava českého baroka, která měla ukázat kulturní zázemí českého národa a jeho svébytnost. Vnímání českého baroka a jeho kulturního přínosu se stalo indikátorem češství. Zvláště pak pro intelektuály katolické, jelikož tato tradice vyrůstala z kořenů křesťanských. Právě katolický vliv se v Druhé republice začal znovu silně projevovat a nabývat na síle.

V roce 1938 proběhla na území Čech tzv. podzimní revoluce, která sešikovala všechny národně uvědomělé tendence z celého území. Byl to v zásadě mocenský boj, v němž se o své výsadní místo v nové vládě přely tři nejsilnější strany – Národní liga, Národní sjednocení a Republikánská (agrární) strana. Z nich se poté víceméně vytvořila Strana národního sjednocení, která začala podněcovat vlnu českého nacionalismu. Ten byl živěn především patologickým strachem ze všeho nečeského. „*Po několika týdnech „podzimní revoluce“ krajně nacionalistických a totalitizujících sil zmizely z pražských vývěsních štítů staré názvy a nahrazovaly je nové, jež svou „ryzí českost“ demonstrovaly názvy a jmény obsahujícími „co možná největší počet háčků a měkkých souhlásek“.*“⁷ A tyto tendence nekončily pouze u názvů ulic a vývěsních štítů, ale velkou měrou zasahovaly právě do kultury a především do školské správy, která byla právě silně ovlivněna ideologií katolickou. Snad by kdekomu dnes přišlo směšné, že učitel, jenž se nehlásil ke katolictví, nesměl vykonávat povolání. A pro podporu „rozvoje“ národa zašla Strana národní jednoty i mnohem dál. Je všeobecně známo, že před vypuknutím války samotné se většina evropských států chtě-nechtě potýkala s vlnou antisemitismu, a na našem území tomu nebylo jinak. A školství bylo zasaženo touto vlnou velmi znatelně⁸. Vysoké školy se ocitaly v krizi, jelikož jim scházeli profesori, a jako výsledek toho se přistupovalo k opatřením, která měla za úkol regulovat inteligenci na školách. Oficiálními místy byla tato opatření prezentována jako

⁷ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika (1938-1939): Svár totality a demokracie v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004, s. 184.

⁸ Vzhledem k vlně antisemitismu a rozmachu radikálního katolicismu byli – nejen židovští – profesori vylučováni z akademické obce a přicházeli o svá místa na univerzitách, avšak nebyl dostatek kvalifikovaných katolických profesorů. *Jan Gebhart a Jan Kuklík – Druhá republika (1938-1939): Svár totality a demokracie v politickém, společenském a kulturním životě*.

podpora rozvoje tradičních řemesel a průmyslu, ale dnes je očividné, že nebylo možno zajistit dostatek profesorů pro dané kapacity vysokých škol. Katolictví se mělo stát sjednocující národní ideologií, avšak v tomto bodě český národ také začal velmi ztrácet. A to nejen po stránce vzdělání, ale i dalších aspektů kulturně společenských.

Tím jsem chtěla přiblížit onu náboženskou tradici, k níž se český stát vracel, aby znovu našel a nabyl zakotvení ve světě. Opatření, která vycházela na základě těchto pohnutek, byla represivní vůči osobám, které se veřejně a přímo nehlásily ke křesťanské víře. Nezáleželo na tom, zda šlo o osobnost vystupující na veřejnosti a ovlivňující chápání mas nebo osobu veřejně nečinnou. Stejně jako režim, který posléze přišel v podobě Protektorátu, i Druhá republika na základě této tradice potírala svobodu, která byla zakotvena v První republice.

Z této tradice náboženské pak nepřímo vyplývala i další z nich, která i silně zasáhla do programu Aktivistů, a to tradice ruralistická. Oslava půdy a práce na jejím „zvelebování“. Aktivisté si tuto tradici vzali také částečně za svou, ale spíše se obraceli ke konkrétním regionům a v jejich chápání pak mluvíme spíše o regionalismu. Jejich snahy byly v tomto ohledu čistě decentralizující. Hlavní středisko umělecké produkce státu nemělo ležet v Praze, jak tomu vždycky bývalo, ale v každém větším regionálním městě, kde by se potkávaly regionální tendence, kde by dostávali své příležitosti autoři a umělci, kterým se nedostávalo možnosti odejít do hlavního města, což byl jejich jediný handicap. Tyto snahy zajisté tuto skupinu šlechtily, je však potřeba konstatovat, že ať se snažili sebevíce zastávat tuto regionální politiku, nakonec i celé sídlo Aktivistů se z Plzně přesunulo do Prahy a veškerá jejich tvorba nadále vycházela odsud. Avšak těmto centralizačním tendencím se lze jen těžko bránit i přes sebevětší snahu. S faktem, že Aktivisté podporovali regionální literaturu, nelze polemizovat. Je to i logické vyústění jejich snah a jejich prohlášení v manifestu. Chtějí se mermomocí odklonit od oficiálního umění, od snobismu, kterým je umění prodchnuto a to pak především v centru uměleckého dění, což je v té době umělecká scéna pražská. To logicky vede k hledání nových cest někde, kde potenciální autoři ještě nejsou „zkaženi intelektuální smetánkou“. Avšak uznávám, že samotný regionalismus, nemohu s ruralismem jako takovým zaměňovat. Abych vyjasnila cesty, jimiž jsem se dostala k tomuto srovnávání, bude nejlépe použít citaci Jaroslava Meda, který tyto pohnutky vyjádřil docela jasně. „*V evropském kontextu se ruralistické tendence rozvíjely víceméně ve dvou liniích: jedna představovala příklon k regionalismu, zdůrazňujíc svéráz venkovského života a selského*

stavu, druhá vycházela z hlubinných souvislostí mezi člověkem a půdou a mířila k mytizaci přírody a půdy jako dárcyni života i osudové konstanty lidského bytí. Obě tyto linie se v menší či větší míře prolínaly – jak se regionální stávalo obecně lidským, tak vrůstala specifika regionu do obecných hodnotových souvislostí. V české kultuře se stal regionalismus jednou z odpovědí pro objevování minulosti, v literatuře pak byl přirozeným zdrojem látek a témat, jež měly skrze jednotlivé vypovídat o potřebách národa.⁹ V praxi tedy Aktivisté opravdu sledovali ruralistickou (a koneckonců i náboženskou) vlnu, kterou se soudobá vláda snažila prosadit – a nejvděčnějším nástrojem jí v těchto snahách byla Národní kulturní rada, ustanovená pro realizaci idejí „zjednodušení“ společenského, kulturního a politického života v Druhé republice. Do jejího čela se primárně postavily osobnosti, které byly v První republice v silné opozici vůči politice Hradu. V čele stál kanovník Bohuslav Stašek, což jasně naznačovalo další ubírání se kultury ruku v ruce s tradicí náboženskou, včetně neetických náboženských represí. Mezi vůdčí osobnosti tohoto uskupení patřil např. Jaroslav Durych, jehož tvorba v době Druhé republiky celkově byla dosti sporná, spolu s legionářem Rudolfem Medkem. Tyto dvě osobnosti českého literárního života se z velké části zasloužily o směr, jímž se Národní kulturní rada ubírala. Dílo víceméně muselo splňovat směrnice ohledně mravních, národních a náboženských hodnot. Bez nich nespátrilo světlo světla. Estetické hodnoty šly stranou. Dá se říci, že v mnoha ohledech se ve jménu zachování autonomie státu a obrany národa stalo politické a kulturní organizování jeho života až totalitním, což následně jen umocnil vznik Protektorátu Čechy a Morava.

Na těchto základech vznikala tedy nová epizoda českého státnictví a národa samotného. Stejně jako v období Národního obrození, které se pro skupinu Aktivistů stalo v mnoha ohledech vzorem, i v tomto období mělo být umění výhradně české a národní, ať se proti stavěl kdokoli. Stejně tak to konstatuje i Jaroslav Med, když říká, že „česká kniha se stala doslova sakrálním předmětem sytícím duši národa; na dobových snímčích jsou v knihkupeckých výlohách dobře viditelné poutače typu: „V nejtěžších dobách pomohla českému národu kniha!“ Adorace české knihy jako symbolu národního bytí měla až obrozenecký charakter.“¹⁰ A s tímto názorem také pracovali Aktivisté, jelikož jak bude dále zjevné, česká kniha z pera českého autora pro ně znamenala

⁹ MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova (1938-1939)*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. s. 141.

¹⁰ Tamtéž: s. 259-260.

nejvyšší národní bohatství. A právě proto se tolik stavěli proti překládání zahraničních autorů a jejich děl, stavěli se i proti nepůvodně českým literárním žánrům jako byla tzv. kolportážní literatura, o níž budu mluvit později. Nic z toho nebylo české, a co nebylo české v této době, nenašlo místo v srdcích nacionalisticky smýšlející části společnosti.

2. Nejvýraznější osobnosti časopisu Aktivisté

Skupina Aktivisté vznikla v roce 1936 na západu Čech jako vzdor vůči oficiálnímu proudu literatury, umění i politiky. Polemizovala se všemi oblastmi společenského i kulturního života. Literatura, spolu s divadlem, zůstávala po celou dobu existence časopisu stěžejním tématem skupiny. I sama skupina byla prvotně složena především z literátů či kritiků. Ačkoli neměla mnoho zvučných jmen jako jiná seskupení, svým smýšlením a názory se jí podařilo vystihnout hlavní problémy doby. Ta byla jednou z nejsložitějších, v níž se lidstvo ve svých novodobých dějinách ocitlo. „*Zoufalá doba si žádá zoufalé prostředky*“, tudíž nelze ani nejradikálnější názory skupiny soudit.

Skupina se hned ze svého začátku začala stavět proti veškerému oficiálnímu proudu literatury, který byl dle jejich názoru založen na protekci ze stran velkých nakladatelství i kritické obce. Na ideálech snobismu a (pseudo)intelektuality, v rámci čehož často mluvili o tzv. kavárenském proudu umění. Mluvili o přehnané verbalizaci českého básnictví ve smyslu toho, že soudobí básníci toho namluvili mnoho, ale nedokázali nic říct. Nedokázali říct, co bylo v této době potřeba křičet z plna hrdla. Neuměli se už postavit do pozice, v níž stáli básníci druhé poloviny 19. století. Národ jim již nebyl inspirací, ale mnohdy i břemenem, jelikož se museli pohybovat pouze v mezích jazyka, jemuž národ rozuměl. Aktivisté poukazovali na fakt, že umění bylo centralizované. Vše se odehrávalo v Praze, a kdo nemohl jít do hlavního města, jeho umělecké ambice upadaly v zapomnění. Z tohoto důvodu podporovali regionalismus jako jeden z pilířů rozmanitosti národního umění, literatury především. S tímto faktem šel ruku v ruce i další nešvar, na který skupina ráda a to především ze začátku (protože byla v silné opozici vůči politice Hradu), upozorňovala. Zpolitizování umění bylo zpočátku časopisu jednou z největších kauz. Avšak postupem času se měnila politická situace v zemi, a politické osobnosti První republiky se vytrácely ze scény, a toto téma ze stran časopisu téměř zmizelo. Čímž můžeme rovnou i navázat na další faktor, který vycházel právě z politiky, kterou První republika započala - mezinárodní směřování oficiálně uznávaných umělců a intelektuálů, kteří si jezdili pro inspiraci do Paříže a

Londýna a nechávali svůj vlastní kraj, svá města ležet ladem bez povšimnutí. A to se stalo nakonec asi největším trnem v oku aktivistického hnutí.

Že národnostní tendence překračovaly hranice snesitelnosti a zaváněly až nacionalistickým extremismem, jsem již v předchozím shrnutí doby naznačila. Aktivisté jakožto skupina, která se hrdě a nahlas hlásila k našemu národnímu odkazu, tyto snahy a tendence víceméně podporovala. Veřejně se k tomu vyjadřovala ve svém časopise, i v Almanachu, který vyšel téhož roku. Tyto mezinárodní tendence českého umění, ač kritizovány, se nestaly nosným tématem. Avšak právě zpolitizování umění s těmito tendencemi v mnohém souviselo. Hned ve třetím odstavci úvodníku se pomyslná řeč obrací k tomuto tématu. „*Uvědomují-li si členové kruhu tragický fakt, že bez politické legitimace není možná nejmenší životní existence, potom přes tuto nezvratnou jistotu se otevřeně hlásí ke goethovskému pojetí básníka a umělce, který nemá mluvit, ale zpívat a tvořit.*“¹¹ Je jisté, že ve chvíli, kdy umění začne být nástrojem politických intrik a propagandy, jeho hodnota upadá a umění přichází o možnost se svobodně rozvíjet samo ze sebe. Nepřichází nové poznatky a nové inspirace, protože jediným podnětem je mu pouze systém, v němž vzniká. O objektivnosti umění tudíž nelze spekulovat a polemizovat a Aktivisté se těchto zásad zpočátku svého působení drželi vskutku neochvějně.

2.1 Jaroslav Janoušek

Na následujících stranách se zaměřím na ty největší osobnosti tohoto uskupení, a začnu tedy tou nejvýraznější z nich, Jaroslavem Janouškem. Rodák ze šumavské Sušice stojící u zrodu tohoto hnutí v roce 1936, stejně jako i u jeho pádu v roce 1942, v té době však jako šéfredaktor časopisu. Fakt, že Janoušek byl spolu s kolegou Vladimírem Kolátorem nejaktivnějším přispívajícím do časopisu, dělá shrnutí jeho tvorby v rámci Aktivistů mnohem složitější než u jeho kolegů. Na rozdíl od Kolátora, který byl čistě divadelním a filmovým kritikem, Janoušek se vesměs vyjadřoval ke všem otázkám společenským, politickým i kulturním. Avšak je také nutno zmínit, že byl aktivním recenzentem, v první řadě prózy. To vzešlo i ze samotné jeho literární činnosti. Pod záštitou Aktivistů vydal dvě knihy – *Parno v polích* a *Vichřice letí krajem*, obě značně

¹¹ Redakce. Úvodem. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 1., s. 1.

ruralisticky zaměřené. To mě přivádí k jednomu z nejdůležitějších témat, k nimž se Janoušek vyjadřoval, a o jejichž popularizaci se zasadil. Díky Janouškovu přispění vzniklo v Klatovech nakladatelství Vlastivědná knihnice Klatovska, které se orientovalo právě na regionální autory, historii a geografii. Ruralismus zpodobňoval pro Janouška jakousi odnož nacionalismu, který byl pro Aktivisty stavebním kamenem jejich programu. V jejich pojetí mluvíme spíše o regionalismu, tedy právě směru, který se více zajímá o regionální autory a jejich díla zaměřená pak na rodný kraj a jeho specifickou. Ve spojení s tím se často vyjadřoval i k více či méně legitimním pokusům jiných nakladatelství o vydávání souhrnných publikací o národní či regionální literatuře a umění. Nelze mu samozřejmě vyčítat jeho rozhořčenost nad tímto tématem, avšak Janoušek byl jedním z těch, kteří se mnohdy dali strhnout vlastními subjektivními postoji, a jejich objektivita se pak vytrácela.

Avšak mluvíme-li o Janouškovi jako o novináři, pak nutno především zmínit jeho odpor právě ke zpolitizování umění. Janoušek se k tomuto tématu vyjadřuje hned v úvodu časopisu svým prvním článkem a jeho postoj je očividný z následujícího úryvku: „*Je to k zoufání, tomu se nezdáš, že nejsi dost levý, onomu opět jsi liknavě pravý a je na pováženou, že sotva spisovatel namočí pero, je dotazován po své politické příslušnosti.*“¹². Z tohoto úryvku také plyne jeho postoj vůči protekci ve jménu politické příslušnosti a schopnosti měnit politické názory podle módy. A stejně jako většina jeho kolegů, tak i Janoušek se obracel k námi dnes ceněné literatuře tzv. hradní s opovržením. Onen termín „hradní literatura“ je ostatně v historii hnutí a časopisu skloňován donekonečna a každý z autorů se k tomuto tématu vyjádřil aspoň jedním článkem či nejméně poznámkou. S tímto tématem však nesouvisí pouze samotná protekce a politikaření, jelikož Janoušek – a s ním i zbytek redakce – se často zabýval i otázkou finančního zajištění nejen kultury samotné, ale i osobností, jež se ke kultuře vyjadřovaly a ji i utvářely. „*Nejlepší díly a valnou část dne musí spisovatel věnovat svému profesionálnímu a hlavnímu zaměstnání, kdy je nejsvěžejší a na literární práci mu zbývají: večery, noc, neděle, svátky, prázdninová dovolená a všechen volný čas určený k odpočinku.*“¹³ Je zjevné, že tato situace českého spisovatele je podle Janouška značně neutěšená – a s tím úzce spojené je i další velké téma aktivismu, a to překlady

¹² JANOUŠEK, Jaroslav. Roztříštěnost a politikaření. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 1., s. 5.

¹³ JANOUŠEK, Jaroslav. Hoden je dělník mzdy své.... *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 7., s. 1.

zahraničních děl. „*Taktéž nedávné zpolitsování literatury valně neprospělo českému spisovateli. A překladatelská horečka kdejaké cizí novinky ještě víc jej srazila do prachu.*“¹⁴ A co se překladů zahraničních děl týče, jak bude jasné z pokračování této práce, Janoušek nebyl jediným aktivistickým autorem, kterého tento trend znepokojoval, avšak díkybohu byl jedním z těch, kteří si i přes svůj značný revolucionářský zápal zachovali zdravý úsudek a nedožadovali se úplné izolace české literatury od zahraničních vlivů.

V neposlední řadě byl Janoušek v zásadě prvním teoretikem aktivismu v podobě, jakou propagovalo toto seskupení, jelikož to byl právě on, kdo u jeho zrodu stál. Janoušek byl v podstatě prvním, kdo se k aktivismu v této podobě vyjádřil, tudíž je relevantní ho pokládat za prvního teoretika, ačkoli později se k tomuto tématu už více nevracel. Ve svých článcích na toto téma však vystihl poměrně vše, co bylo předtím řečeno v Almanachu Aktivistů a co se stalo i aktivistickým programem. Úvod jeho článku *Umění aktivistů a energetiků* se dá pokládat za krátké shrnutí toho, o co se aktivismus snažil. „*Mladou generaci literární jako by stále pronásledoval děs válečných hrůz, útrap – pesimismu a bezvýchledné šedi. Ale víc nežli z diktátu nitra je to spíše módnost značky hesla a import z ciziny. Přecitlivělost, povýšenost, kastovnictví a neupřímnost charakterová jsou znaky třídně uměleckých skupinek od kavárenských stolků.*“¹⁵

Jak jsem již zmínila zpočátku, Janouškovy názory byly plně v souladu s programem aktivismu jako takovým. Jeho články s touto tematikou se objevovaly pouze v prvních dvou ročnících časopisu. Následně se Janoušek věnoval už převážně jen recenzentské činnosti, a to především prózy, ačkoli někdy si dovilil přejít i k lyrice a kritice básnických sbírek. Těžko říci, zda to bylo tím, že se posléze ujal šéfredaktorského křesla, tudíž mu na jeho bojovnou agitační práci nezbýval čas. Na jeho novinářské aktivitě to nic nezměnilo, jen jeho politické názory se odsunuly do pozadí a po druhém ročníku již v podstatě nemáme možnost je sledovat.

¹⁴ Tamtéž: s. 3.

¹⁵ JANOUŠEK, Jaroslav. Umění aktivistů a energetiků. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 3-4., s. 1.

2.2 Emil Synek

Další stupínek, od něhož se tvorba literárního uměleckého kruhu Aktivisté odrazila, je taktéž již zmíněný problém úkolu básníka/literáta v době, kdy se národ potýkal s (nejen) vnitřními problémy. Na toto téma se polemika rozvíjela také již od prvního čísla časopisu. Prvním, kdo se k této problematice v časopise vyjádřil kritickým článkem, byl Emil Synek. Osobnost, jež přispívala do časopisu víceméně sporadicky jen do roku 1939. V září téhož roku se rozhodl k emigraci do Anglie, jelikož mu hrozilo zatčení nacistickou policií. Již předtím však procestoval takřkajíc půlku světa. Studoval v Paříži a Londýně, působil jako zpravodaj v čínsko-japonské válce, což mu dalo možnost procestovat jak Asii, tak Severní Ameriku. Mnohdy cestoval i na pověření českého ministerstva zahraničí po celé Evropě. Kromě zahraničního zpravodajství z celého světa se doma věnoval především divadelní kritice a působil v několika pražských divadlech. Můžeme předpokládat, že právě ono cestování a zároveň silný zájem o kulturní dění jeho článkům dodával rozhled a objektivitu, která v mnoha ohledech na začátku působení hnutí Aktivistů chyběla. Onen článek odkazoval především na fakt, že prozaici a dramatikové v této době plní zpráv, které by mohli sdělit světu, byli samotnou literární obcí opomíjeni. Veškeré literární soutěže nakladatelství, veškerá „mediální“ pozornost byla věnována právě básníkům, kteří však neměli národu svého času co říct. A toto tvrzení není jen domněnka, kterou bych vyvodila z postoje ostatních členů skupiny, ale sám to celkem jasně vystihuje na konci článku: „*Hraje se o nejdůležitější věci celého státu! Kde civí básník, který toto vše má cítit, tušit, věštít, který nám má ukazovat cestu, který nás má vést? Nikdy nebylo tak nutné, aby národ měl svého barda jako právě nyní. Místo toho má formálně dokonalé lyriky, písničičky snad krásně pro Věčnost, neschopné však cokoli říci národu o zítřku, který už nastává!*“¹⁶ Je celkem zjevné, že si uvědomoval vospělost, především tu technickou, naší soudobé lyriky, ale nedokázal se smířit s faktem, že by se tato část našich dějin měla obejít bez mluvčích národa a doby, jako tomu bylo ve století předešlém, mluvímeli o generaci sládkovské, nerudovské, apod.

¹⁶ SYNEK, Emil. Poslání českého básníka. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 1., s. 3.

2.3 Vladimír Kolátor

Dalším dramatikem aktivistického seskupení, ale ještě výraznějším, byl Vladimír Kolátor. Spolu s Janouškem, jak jsem již řekla výše, nejvýznamnější osobnost tohoto hnutí. Ačkoli byl původně vystudovaným právníkem, již od začátků svých literárních snah tíhnul k divadlu a posléze také pracoval v divadlech na celém území Čech. Jeho práce pro Aktivisty byly od počátku zaměřené převážně na divadlo a film. V prvních letech se zabýval především tím, jak úroveň divadla a filmu v Čechách pozvednout tak, aby se mohla rovnat produkci zahraniční, avšak vždy se profiloval jako zastávce podpory původní národní tvorby zahraničím neovlivněné. Spolu s Janouškem a Julíí Flanderkovou přebral Kolátor v časopise od začátku do konce a zastával původní názory skupiny vyjádřené v Almanachu. Jeho hlavním cílem bylo očistit divadlo od politických intrik a osob, které neměly s kulturou a divadlem primárně nic společného, tj. státních úředníků nebo těch, kteří se na své pozice dostali díky politické příslušnosti nebo protekci. Samozřejmě se tato zášť vůči protekci, kterou lze jen těžko dokázat, opírala o nenávislný nesouhlas s politikou uplynulých dvaceti let. A Kolátor se v těchto úvahách často ukazoval jako politicky velmi radikálně smýšlející, jelikož se nebál použít ve svých článcích citáty z italských novin, které se hemžily hrdým nacionalismem. Jeho asi nejradikálnějším článkem se stala úvaha nad odpolitizováním českých divadel pod názvem *Zameřte divadla!*. Zde se velmi nevybíravě zmiňuje právě o systému, na němž fungování českého divadla, a především obsazování jeho vysokých pozic, stojí. Jeho radikalismus se v mnohém vyrovná Janouškově bojovnosti. „*Ano, zameřte jeviště a dodejte municí, jelikož dnes pro národní lidi „je čas, kdy bude nutno pro krásné umění střílet“, jak tento E. F. Burian střílel od levicových houfnic.*“¹⁷ A stejně dobře zde zvýrazňuje svůj nacionalismus i ve svém vztahu k Německu nebo jakémukoli zahraničnímu uměleckému vlivu. Částečně vyjádřil svůj postoj k italskému fašismu jako víceméně sympatizující, avšak převážně jen v otázkách uchování si národní samostatnosti. Vůči ostatním ideologiím či filozofiím z dalších koutů Evropy už se stavěl značně skepticky a odmítavě. „*Nebudeme pěstovat ideologii německou, jako jsme odmítali sovětskou či západní! Je nutno, aby na divadle promlouvala duše národa.*“¹⁸

¹⁷ KOLÁTOR, Vladimír. *Zameřte divadla! Aktivisté, 1938-1939*, r. 2., č. 2., s. 5.

¹⁸ Tamtéž: s. 5.

Taktéž často útočil proti seifertovské nebo nezvalovské generaci básníků a jejich „verbální“ poezii, která však neříkala nic, co by říkat měla a jejímž primárním úkolem bylo pouze zaujmout svou pseudo-intelektualitou. Fakt, že inspiraci si brala ve Francii, byl pro Kolátora těžce stravitelným oříškem stejně jako pro zbytek redakce. Často se tudíž vyjadřoval k avantgardnímu divadlu, kde pro něj největšími problémy byly vztahy k Francii přes skupinu Devětsilu. Se zápalem posléze nešetřil kritiky ani scénu Osvobozeného divadla ani před jeho zavřením. Z jeho článků je celkem patrné, že nejlepším avantgardním dramatickým tvůrcem byl E. F. Burian. Srovnává jej často s dalšími divadelními režiséry, kteří tíhli nebo vycházeli z avantgardy – Frejka, Gamza, Honzl – a v tomto srovnání se jeví Burianova práce jako nejkomplexnější a nejvíce inovativní pro další vývoj českého divadla. To je vidno i v článku, jež jsem uvedla výše, kde je Burian několikrát citovaný a název článku se odkazuje na Burianovu publikaci *Zaměťte jeviště!*, která v té době vyšla.

Stejně jako zbytek jeho kolegů, i Kolátor se zastával myšlenky výhradního optimismu v literatuře i zbytku umění – pro něj nejvíce na divadle – v opozici k prvním dvaceti letům 20. Století. Tato léta se vyznačovala nerealistickým poetickým sněním, surrealistickým rozkladem světa nebo neustálým zoufalým pesimismem dekadence. Zároveň mělo divadlo burcovat lidskou fantazii a podněcovat ji. Zde zas Kolátor oponoval civilismu, který zachvátil české divadlo v první polovině 30. let. Divadlo bylo tichým „*uspávacím intermezzem lidského života*“¹⁹ a bylo potřeba jej oživit. Tento úkol splňoval především expresionismus, který povýšil deklamativní schopnost divadla. „*Proti vlně pesimismů, klidnému reportážnímu záznamu staví se optimistický názor na svět a hledání nových cest. Zdravý silný člověk bude středem dramatu, bolestícnství a milostné sebevraždy nepatří do dnešních problémů.*“²⁰

Je nutno říci, že mezi Aktivisty se nevyskytovalo příliš dramatiků ani divadelních kritiků, proto Kolátor z většiny zůstával se svými názory sám a v jeho okruhu v podstatě nebyl nikdo, kdo by s ním vedl jakoukoli polemiku. Někdy se k dramatu vyjádřila např. Flanderková nebo někdo další, avšak Kolátorovy statě utvářely nejsilnější pilíř pro divadelní kritiku aktivistického hnutí. Ke konci vydávání časopisu však Kolátorovi jaksi docházel dech a jeho štiplavá, místy až jízlivá kritika

¹⁹ KOLÁTOR, Vladimír. Optimistické divadlo. *Aktivisté*, 1940, r. 3., č. 2., s. 6.

²⁰ Tamtéž: s.6.

začala trochu upadat a umírnovat se, jak on sám zapadal do rozvleklých akademických kritických termínů. Nejčastěji kritizoval, jak v divadle, tak i u filmu, nově vzniklé inscenace či scénáře, avšak do celistvé kritiky divadelní a filmové situace se již nepouštěl. Je kupodivu, že až v posledním čísle časopisu, před jeho koncem, se objevuje stať Jana Horáka, který nebyl nijak výraznou aktivistickou osobností. Jeho články se objevují až v několika posledních číslech. Článek nazvaný *Cesta k novému dramatu* se ubírá úplně jinou cestou než předtím kritika Kolátorova. Horák mluví o větší divadelní střízlivosti a umírněnějším hereckém výkonu, který by si měl brát za svůj vzor civilismus, který byl na počátku Kolátorovi tolik proti srsti. Je zřejmé, že divadelní kritika se i pod Kolátorovým vlivem v rámci hnutí vyvíjela nakonec úplně samostatně a dokonce se vracela k tendencím, které byly jeho osobnosti cizí.

2.4 Josef Kadlec

Velmi zajímavou, svými názory velmi vyhraněnou a kritickou osobností aktivistického hnutí byl Josef Kadlec. Jeho postoje byly striktně za jedno s programem Aktivistů. Až je chvílemi na pováženou, jak se Kadlec k některým problémům vyjadřuje a jak jeho články jdou ruku v ruce se soudobými politickými trendy české politiky. Jeho opozice vůči Hradu a oficiálním osobnostem je snad ještě citelnější než u Janouška nebo Kolátora a jeho ideje umění poplatného službě národu nekritická a oddaná. Nejprve se v časopise profiloval jako kritik a to vcelku střízlivého pohledu. Zdálo se, že jako jeden z mála z celé skupiny si zachovává objektivní pohled na literaturu a kulturní dění kolem. Postupně, zvláště tedy po uzavření Mnichovské dohody, se ukazuje, že jeho objektivita byla pouhým zdáním. Jako jeden z prvních i na tuto událost reagoval a jeho článek *Zrada jako nejvyšší stupeň národní mravnosti* se objevil v prvním čísle druhého ročníku jako tzv. „otvírák“. Jak se dá předpokládat, šlo o ostrou kritiku ústupků západu, a především Francie, vůči Německu. Nevybíravě se vyjádřil na účet francouzské společnosti a označil ji za mravnostně a morálně úpadkovou. Ačkoli se celá skupina Aktivistů k našemu adorování francouzské kultury stavěla s odporem, Kadlec přiznává, že náš vztah k Francii byl vřelý a přirovnává ho ke vztahu matka-dcera. O to větší je jeho deziluze a pocit křivdy a zrady vůči našemu národu. *„Zrada na příteli je nejhorší tehdy, když bylo hodně v sázce, a když od přátelství jednoho odvisela přátelství další. V případě našem byla v sázce celá víra*

citově a mravně zdravého národa. A tuto víru k své škodě Francie z nepřítelného, patologického strachu z války, které stejně neunikne, zradila.“²¹

Tento článek byl však ojedinělým vyjádřením se k politice jako takové. Pokud se dále Kadlec věnoval ve svých příspěvcích politické situaci pak ve spojení s kulturou a to převážně ve spojení s kritikou hospodaření s prostředky, které po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava našemu kulturnímu životu zbyly. Jak se již v časopise objevilo v článku *Průvodní zjevy doby* (tento článek je uveden bez autora) „*Kulturní život je snad to jediné, v čem se národ může nyní svobodně rozvíjet.*“²² S ohledem na těžkou dobu, v níž se náš národ nacházel, je jistě tento výrok pravdivý. V tento moment je nutno se zmínkou vrátit k již zmíněným sporným opatřením, která byla po Mnichovu přijímána s nadšením, avšak v dnešní době se jeví zpátečnickými a totalitními. O svobodném rozvíjení, jak ho chápeme dnes, se dalo jen stěží mluvit, avšak v duchu programu Aktivistů se jednalo o jeho naplnění. A Kadlec byl velkým sympatizantem těchto opatření, jakkoli byla kontroverzní. Pomineme-li celkem pochopitelný požadavek na redukci produkce překladů ve prospěch české literatury původní, rozhodně ne zdravým rozhodnutím byla revize veškerých výukových příruček, učebnic a studijních materiálů. Tato revize se snažila vytlačit z učebních materiálů všechna jména, která nekorespondovala s nově nastavenou politikou státu. Tyto osoby národně a státně nespolehlivé byly samozřejmě ty, které se v předešlých dvaceti letech jevily jako sympatizující s oficiální politikou a uměním.

Kadlec byl však především kritikem. A ze všeho nejvíce kritizoval kritiky samotné. Prvotně mu zjevně byla bližší poezie nežli próza, ale většina jeho stěžejních článků v časopise se vyjadřuje především k úrovni české kritiky. Kadlec ji viděl jako značně zakrnělou a neprofesionální ve svém poslání. Už jeho první článek na toto téma značně napovídá jeho postoj. Článek je psán se značnou dávkou jedovatého sarkasmu, který přímo útočí na samozvané kritiky, kteří se ke svému psaní staví k jako důležitějšímu, než je samotná tvorba autorská. V zásadě v tomto článku nepřináší žádné nové myšlenky, na nichž by mohl stavět. Je víceméně vystavěn jako střelba o vlastních řad, která má u kritiků vzbudit výčitky svědomí. „*Zvídavý čtenář by mohl namítnout, že snad jen básník sám by mohl objasnit myšlenky svých veršů. Nezasvěcenče! Od toho*

²¹ KADLEC, Josef. Zrada jako nejvyšší stupeň národní mravnosti. *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 1., s. 3.

²² Neznámý autor. Průvodní zjevy doby. *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 6., s. 4.

*jsme tu my, kritikové, my si s tím dáme náramnou práci. I peníze se tím dají vydělat, i sláva získat. Básník zajde, ale kritik zůstane, proto důvěřujte kritikům!*²³ Avšak jeho sarkasmus také nevydržel navždy. Posléze zvážněl a výhradně se stavil za odkaz F. X. Šaldy v tom, že kritik má být osobnost všestranná, která oplývá rozličnými vlastnostmi, je si vědoma těžkostí, které tvorba přináší. V zásadě má být kritik osobou renesanční se širokým společenským rozhledem a objektivním nahlížením. Šaldovu definici kritika taktéž použil ve svém článku *Kritika a referentství*, v němž se k tomuto tématu vyjadřuje asi neobsáhleji. Kritizuje zde především nepovolanost a samozvanost české kritiky. Ta se většinou schovává za sofistikované názvy tiskovin, avšak její úroveň je nedostačující a ani autorovi se od takových kritiků nedostává dostatečné zpětné vazby, kterou si za své dílo zaslouhuje. „*Kritika se často tísní v aktuálních sloupcích dělníků, jež nesou pyšný název „Kultura“. Jak kritika v takových odstrčených popelkách vypadá, poví vám malá ukázka. Básník přinese do redakce svoji knihu k posouzení a očekává spravedlivé zhodnocení všech věcných kladů a záporů svého díla, a pak třeba dočká se takového rozboru, jak jsem jej četl nedávno o jakési sbírce: „Knížka veršů... chce být literárním projevem hodně úsměvné jarní pohody. Není však všechno poesie, co tu čtete. Hojně nehoráznosti svědčí o tom, že do oblasti umění básnického má tento veršovec ještě příliš daleko.“ Tak prosím vypadá až na název celý a definitivní posudek o jedné sbírce.*“²⁴ A s citací bych mohla ještě dlouze pokračovat, jelikož Kadlec se celkem přesně trefuje do neduhů tehdejší kritiky, ať již mluvíme o kritice literární nebo jiné. Fakt, že mnoho kritiků se cítí být až příliš povznesených nad to, aby o celém recenzovaném díle napsali strukturovanou, obsáhlou a všeříkající kritiku. Onen případ, který je pak uveden v úryvku, nazývá Kadlec právě referentstvím, které podává stručnou zprávu o tom, že existuje jakési nové dílo. Nepřipouští však, že by toto psaní mělo co společného s kritikou.

2.5 Vojtěch Rozner

Další kritickou osobností, jejíž články se v časopise nevyskytovaly s takovou četností, ale v téměř každém případě se trefily přesně do míst, která byla pro českou kulturu v dané době nejpalčivější, je Vojtěch Rozner. Ačkoli se Rozner neangažoval tolik

²³ KADLEC, Josef. Právo básníka a kritika. *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 3., s. 3.

²⁴ KADLEC, Josef. Kritika a referentství. *Aktivisté*, 1941, r. 4., č. 8-9., s. 5.

v časopisu samotném, je stále považován za jednu z vůdčích osobností Aktivistů. „*Od počátku své tvorby se R. věnoval epigramům, v nichž napadal zvláště tzv. hradní spisovatele a postupně stále více i demokratické (ojediněle také komunistické) politiky a politické poměry vůbec.*“²⁵ Takto o Roznerově tvorbě mluví Lexikon české literatury a skutečnosti se nevzdaluje. Ostatně již od počátku časopisu se na jeho stránkách objevují Roznerovy krátké epigramy. Už prvním článkem poukazuje na fakt, že satira a epigram jsou v literatuře značně opomíjeny, ačkoli jejich role je stále připomínána a vcelku zjevná v jakékoli době. A jeho postoj k satíře jde ruku v ruce s jeho postoji vůči aktivismu jako směru. Pro Roznera jde především o životní postoj, který musí být cítěn. „*Satirik – to znamená celý postoj životní, umělecký a kritický, podepřený všestranným rozhledem, který musí býti tím větší, oč básník nechce se omeziti jen na pole literární, zato však usiluje svým kritickým a břitkým pohledem obsáhnouti všechno veřejné dění, umění a společnost stejně jako politiku*“²⁶. A v duchu tohoto citátu také Rozner tvořil a stavil se k politické a kulturní situaci tohoto období, mnohdy až s nevybíravou ostrostí a uštěpačností. Rozner věřil tomu, že satirik, ať už se v něm ona satirická stránka projevila v politice a kultuře nebo v recenzování knih, musí zasáhnout ostře a přímo. S touto nevybíravostí zaútočil např. na osobnost Karla Čapka po podepsání Mnichovské dohody nebo na vznik Kritického měsíčníku a jeho vůdčí osobnosti Václava Černého.

Rozner se v rámci časopisu věnoval nejvíce kritice a recenzování nově vycházejících básnických počinů nehledě na to, zda se jednalo o nově vydané sbírky starší generace nebo debuty nových nadějí české poezie. Za zmínku jistě stojí fakt, že Rozner byl v rámci kruhu Aktivistů jedním z největších stoupců poezie Josefa Kainara, o němž se v recenzi jeho první sbírky *Příběhy a menší básně* vyjádřil následovně: „*Mládí však bývá rádo hravé a Kainar, skutečný básník, dovede zazpívat také hlubokým záběrem.*“²⁷ Jinak byl však především silně kritická osobnost a spolu se svými kolegy se nevalně vyjadřoval na adresu oficiální literatury a veškeré tvorby, která symbolizovala předešlé dvě desetiletí české kultury. Je tudíž nutno si vážít jeho pozitivního a víceméně nadšeného přístupu k poezii Kainarově.

²⁵ Ústav pro českou literaturu (Akademie věd ČR). *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce. 3, M-Ř.* Vyd. 1. Praha : Academia, 2000. s. 1301. ISBN 80-200-0708-3.

²⁶ ROZNER, Vojtěch. O české satíře. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 2., s. 2.

²⁷ ROZNER, Vojtěch. Nové knížky lyriky. *Aktivisté*, 1941, r. 4., č. 2., s. 6.

2.6 Vladimír Hellmuth-Brauner

V neposlední řadě bych ráda také vyzdvihla jméno Vladimír Hellmuth-Brauner (dále jako H-B). Pražský literární historik, který se zařadil mezi Aktivisty v poměrně mladém věku. Na jeho články tento fakt však nemá žádný vliv. Na rozdíl od svých kolegů se totiž profiluje jako smířlivý a uvážlivý kritik, který přemýšlí nad každým slovem, které pustí na papír. Jeho kritika se pak zabývá především výraznými a známými osobami české poezie a prózy. V neposlední řadě se věnuje úloze umění a umělce ve společnosti, a to jak soudobé, tak společnosti 19. století. Nejvýrazněji se zaměřil na osobu Jana Nerudy, jemuž věnoval jeden ze svých nejrozsáhlejších esejí v časopise *Jan Neruda, básník střízlivého pathosu*. Srovnává zde Máchu a Nerudu a jejich rozdílné postavení ve společnosti napříč 19. stoletím a samozřejmě neopomíná zdůraznit, že oba tito velikáni české poezie byli neprávem uznáni až dlouho po své smrti. Jak sám v tomto článku smutně konstatuje, „*nebylo nejprimitivnějších předpokladů pochopení pravého činu básnického, který by se nedal vtěsnati do formulek a tendencí ještě nejasně chápaného vlastnictví*“²⁸. A v tomto rozpoložení se více méně nese celá jeho tvorba pro časopis. V podstatě se neustále vrací do 19. století a k jeho problémům. Zda je to proto, že se snaží upozornit na problémy tehdejší společnosti a jistým způsobem se jim vyvarovat v době jeho, mohu jen těžko soudit. Vezmeme-li v úvahu, že i otázky úlohy umělců ve společnosti řeší právě ve srovnání s předešlým stoletím, pak lze tento fakt předpokládat. Především však vyzdvihuje přerod doby a s ním spojenou i změnu postoje společnosti vůči umělcům, o básnících nemluvě. Jak to sám popisuje ve svém článku *Několik glos k významu let devadesátých*: „*V tomto romantickém období sahajícím přes první třetinu minulého století stojí umělec ve středu světového dění. Tvoří v nejširším slova smyslu. Je politikem, básníkem, bouřlivákem politických dosahů. Ale toto výjimečné postavení netrvá dlouho. Ohlašuje se technika a s ní přichází veliký převrat, jak ve společnosti, tak v myslích.*“²⁹ A v duchu toho, jak sám umění pojímal a chápal, se stejně jako většina jeho kolegů ze skupiny Aktivistů staví proti zpolitizování literatury a popisuje tuto snahu jako to nejohavnější, čeho se člověk na umění může dopustit. Umění má vybředat samo ze sebe, ze svých vlastních

²⁸ HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír. Jan Neruda, básník střízlivého pathosu. *Aktivisté*, 1941, r. 4., č. 5., s. 1.

²⁹ HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír. Několik glos k významu let devadesátých. *Aktivisté*, 1941, r. 4., č. 8-9., s. 6.

pohnutek a tendencí a ne být nástrojem politické propagandy a hanobení. Touto polemikou se staví do řady svých kolegů, kteří bez výjimky vždy na tento nešvar soudobého umění poukazovali.

Abych se však dostala ještě k druhé silné straně H-B jakožto kritika – ačkoli nebyl běžným recenzentem jako většina jeho kolegů, a zaměřoval se především na známé osobnosti literárního dění a jejich nově vycházející díla, jeho kritika je v mnohém velmi odlišná od kritiky a recenzí jeho kolegů. Liší se především v tom, co popisoval Josef Kadlec v mnoha svých článcích o kritice – probírá se celým dílem bez ohledu na příslušnost a orientaci ať kulturní, či politickou; není nekompromisně a výhradně útočný a spíše se snaží motivovat onoho autora k tomu, aby se více zaměřil na své silné stránky. A především se jeho kritika může zdát být více objektivní. Přímo nekritizuje žádného z autorů jen kvůli jeho politickému či literárnímu zaměření a kritika se týká především a pouze recenzované knihy. Nehledě na to, zda píše o díle Jakuba Demla, Jana Nerudy nebo některého ze začínajících autorů.

2.7 Julie Flanderková

V podstatě jedinou zástupkyní ženského pohlaví v okruhu Aktivistů se stala Julie Flanderková. Ačkoli se za oněch 6 let v redakci mihly články i jiných ženských autorek, Flanderková byla s Aktivisty spojena od prvopočátku až do konce v roce 1942. A jako jediná zástupkyně své části populace v tomto časopise se také z valné většiny zabývala ženskou otázkou v literatuře. Jak autorkami, tak i postavením ženských charakterů v románech, čímž poukazovala na to, jak se společnost na ženu první poloviny 20. století dívala. Často útočila na fakt, že ženy se snažily zbavit svého prvotního přirozeného úkolu matek. Už ve svém prvním článku na toto téma, který byl v časopise otištěn, si Flanderková dobírá soudobou literaturu právě proto. Tvrdí, že tato doba ženy uráží a zesměšňuje je kvůli jejich úkolu, který je dle autorky ženskou podstatou – mateřství a okolnosti s ním související. „*Jan Václav Rosůlek, úspěšný autor několika děl, napsal román >>Hnojiště<<. Tam je krutě tepána a vysmívána jakási paní přednostová jako typ maloměstského ženství proto, že měla každým rokem dítě a sekýrovala služebnou, aby jí běhala ke kupci. A mladým měl zůstat dojem, že mateřství je ctěno již jen někde ve střední Africe, zatím co kulturní Evropa se tohoto přežitku již vzdala.*“³⁰ A stejně tak i v dalších svých článcích kritizuje neoriginalitu a vzájemné

³⁰ FLANDERKOVÁ, Julie. § 144 a český spisovatel. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 2., s. 5.

vykrádání českých románů, a to ne pouze na pozadí ženské otázky. Avšak co se tohoto tématu týče, pak poukazuje především na nechvalně rozsáhlý jev zobrazovat ne jednu stranu buď dívky chudé a ctnostné, bez jediné chybičky, které nakonec skončí se svým milujícím bohatcem a žijí na výsluní života. Druhý pól pak tvoří naopak dívky prvoplánově krásné, „*proti nimž by to sama Venuše s krásou prohrála*“³¹, koketní, kterým však srdce roztává, když potkají onoho Pravého. Fakt, že pro české spisovatele v této době nic mezi, co se ženských charakterů týká, podle Flanderkové neexistovalo, je nepřijatelný. V řešení těchto otázek však Flanderková nebyla sama. Z počátku vydávání časopisu vycházely i články Jany Jeníkové, která však po prvním ročníku z časopisu zmizela. Její postoje však byly zřejmé a snažily se poukázat na stejné problémy, jakými se zabývala Flanderková. Jeníková se však více zaměřila na autorky jako takové a ve svém článku *Ženský román* jasně vykresluje svůj názor na české spisovatelky a jejich díla začátku dvacátého století. „*Postrádáme díla vysloveně ženská, vyvěrající z hloubi srdce milujícího i krutě zrazeného: ženy a matky. To, co se nám v poslední době předkládalo jako vrcholné romány žen, neslo spíše pečeť mužatských záměrů s akademickou ulízaností.*“³² Ale ani Flanderková v tomto tématu pozadu nezůstává, pokládá-li si otázku, jak je možné, že v českých končinách se neobjevují velké básnířky nebo spisovatelky dosahující ohlasu a kvalit mužských osobností. Flanderková si však na tuto otázku odpovídá jinak, než její kolegyně. Uvědomuje si mnohostranné zaměření ženského mozku, který je zaměstnán více impulzy než mozek mužský (rodina, domov, atd.), tudíž ženě v zásadě nezbyvá čas na rozvíjení hlubokých filozofických úvah jako mužské části populace.

Avšak Flanderková se nezabývala pouze ženskou otázkou, ačkoli se může zdát, že to byla její nejsilnější stránka. To však jen proto, že byla jedinou zástupkyní ženského pohlaví v jinak maskulinním uskupení. Jejím dalším vcelku silným působištěm bylo téma rodiny a otázka působení četby na rodinu, mládež a vše související. Celkem kriticky se vyjadřovala k úrovni tehdejší dětské četby. Nejenže se v Československu před válkou začal rozmáhat „nešvar“ Rodokapsů, které byly celé skupině Aktivistů trnem v oku a Flanderková nebyla výjimkou. Zachytila však trend detektivního krvavého románu, který postrádal jakýkoli mravoučný základ a byl

³¹ FLANDERKOVÁ, Julie. Bezkrévné typy českých románů. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 3-4., s. 2.

³² JENÍKOVÁ, Jana. *Ženský román*. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 1., s. 5.

prostředkem pouhého bezduchého pobavení a přenášel se i do původní české dětské literatury. Z knih pro děti a mládež se ztratilo poučení a motivace k vlastnímu rozvoji – ať již na úrovni tělesné, duševní nebo ve vztahu k okolí – a soudobá produkce se hnala za vidinou zisku bez ohledu na to, jak může ovlivnit další vývoj mladé generace. „*I velmi svědomití rodiče koupí knížku v domněnce, že darují dítěti věc cennou a hodnotnou. Také doporučení od knihkupce obyčejně selže, protože obchodník má zájem na věcech, z nichž má zisk (...). A konečně knihkupci četli pochvalnou kritiku a doporučují proto knihu bona fide. Spokojeny jsou i děti, co tedy chceme víc?*“³³ Čeští spisovatelé ztratili přehled a snahu vytvořit něco, co je pro mládež vhodné číst a z čeho by si děti mohly vzít poučení. Flanderková například uvádí význam knih jako *Knihy džunglí* nebo Karafiátovy *Broučky* – tuto knihu především ve spojitosti s náboženstvím a vírou – a rozvádí aspekty, které udělaly tyto knihy nezapomenutelnými dětskými zážitky. O hodnotách, které její generaci provází až do dospělého věku, nemluvě. A stejnou měrou se vyjadřovala i k důležitosti literatury jako rodinného pojítka. Poukazovala na fakt, že dříve se autoři více zaměřovali na rodinu a její důležitost bez obav, že by ztratili něco ze svého renomé. Uvědomovali si její váhu a sílu jako základu společnosti a její hodnotu objevovali především na vesnici, kde byly rodinné svazky vždy nejpevnější. To souvisí i s tématem, jež jsem již rozebrala výše – postavení ženy v literatuře počátku století.

³³ FLANDERKOVÁ, Julie. Četba mládeže. *Aktivisté*, 1940, r. 3., č. 1., s. 2.

3. Vybrané problémy.

Tuto kapitolu jsem věnovala dalším tématům aktivistického časopisu, kterým jsem nevěnovala v předchozích oddílech. Jde především o zaměření se na osobnosti literatury současné i minulé, které nesouviseli s Aktivisty. Jak na ně členové skupiny nahlíželi, jak se stavěli k jejich odkazu. S tím pak i souvisí poslední podkapitola, která se týká hodnocení úrovně kvalitní české literatury a jejího boje o přežití v konkurenci s literaturou brakovou.

3.1 Kauza Karla Čapka

Jednou z největších kauz jak časopisu Aktivisté, tak i doby, v níž časopis vznikal, je jistě kauza osobnosti Karla Čapka. Jak jsem již několikrát naznačila, časopis se stavěl ke všem osobnostem První republiky a jejich politickému či společenskému postavení se značným nesouhlasem, ne-li až opovržením. Není tedy divu, že tento trend se silně dotkl i osobnosti Karla Čapka, který byl největší a nejvýraznější osobností jak literárního života prvních dvou desetiletí samostatného Československa, tak i dalších sfér života republiky. Vyjadřoval se v zásadě ke všem problémům, v dnešní době ho vnímáme víceméně jako proroka událostí, které následovaly. Náš pohled je však zcela odlišný od pohledu československé společnosti v dobách konce První republiky. Není radno však tuto situaci soudit, jelikož jak je nám všem známo, byla více než složitá. To, jak se československá společnost – a v ní i Čapkovi blízcí přátelé – k tomuto velikánovi československé literatury postavila, je těžké nechat bez odezvy.

Již před samotným aktem Mnichovské smlouvy byl Aktivistům Čapek bolestivým trnem v oku. Jednak byl Čapek viditelnou a aktivní osobností První republiky blízkým přítelem Tomáše Garriguea Masaryka, což mu na popularitě v kruhu Aktivistů nepřidávalo. Především tím, že jeho tvorba se nesla v duchu onoho tolik opovrhovaného liberálního humanismu, pragmatismu, materialismu – nezvěme si to jakýmkoli jmény. Tento směr, ať už jej bereme jako směr politický, filozofický nebo umělecký, byl Aktivisty a i dalšími uměleckými skupinami donekonečna kritizován z mnoha důvodů. Aktivistům se Čapek nezdál dostatečně srozumitelný pro národ a nižší vrstvy a jeho tvorba byla příliš stranicky zaměřena. Katolíkům připadal povrchní až nihilistický, jelikož nacházel boha tam, kde by ho běžný katolický autor nehledal - všude kolem sebe, v přírodě a materiálu jako takovém. Avšak, samozřejmě zejména pro

Aktivisty, byl Čapek málo optimistický. Mluvíme-li samozřejmě o jeho pozdních dílech, která vycházela v době, kdy časopis již naplno fungoval.

V prvních dvou číslech časopisu můžeme nalézt recenze her *Bílá nemoc* a *Matka*. A již při první zmínce o Bílé nemoci se objevuje jedna z výtek. „... Čapkově dramatu „*Bílá nemoc*“ je vytýkáno, že nepřispívá k optimismu, na jehož nedostatek stůně právě dnešní doba.“³⁴ Samozřejmě to neznámá, že by tomuto dramatu byl nedostatek optimismu vytýkán pouze v časopise *Aktivisté*. Tento článek nazvaný *Optimismu má přednost*, jehož autorem je dle autorské šifry Vojtěch Rozner, se zabývá především tím, jak se ony ideály aktivismu postupně rozšířily do společenského povědomí a i zbytek literární obce je vnímá jako relevantní a nezbytné. Nelze říct, že doba, v níž se pohybujeme, by neměla trochu optimismu zapotřebí, ale kritika díla kvůli nedostatku optimismu se může jevit jako krátkozraká. Avšak tento jev nebyl ojedinělý. Čapek v kruhu Aktivistů, nebyl oblíbencem, a stejně tak ani jeho hry. Netýkalo se to pouze Roznera, který byl Čapkovým největším kritikem. Tato zmínka v krátkém článku o potřebě optimismu v české literatuře a umění vůbec, nebyla jediným jedovatým ostnem, jenž zasáhl tento dramatický kus. Recenze jejího uvedení na prknech Národního divadla se ujal Vladimír Kolátor. Mnoho pozitivního na adresu této hry v recenzi nenajdeme a uzavření víceméně sporným vyjádřením „*představení úrovně spisovné a předváděcí*“³⁵ mluví samo za sebe. Kolátor překvapivě Čapkově dramatu vytýká nedostatek dějovosti a úplnou absenci katarze. To by podle něj v dramatu založeném na ději bylo nepřipustné. Ostatně, i v další jeho recenzi – a to právě na drama *Matka* – Kolátor Čapkově vyčítá přílišnou výmluvnost postav, aniž by na jevišti vskutku něco dělaly. Těžko říci, zda to je problém režie nebo vskutku tak Čapkova dramata na jevišti působila. Co se týká *Bíle nemoci*, čteme-li Kolátorovu recenzi, můžeme to přikládat čistě tomu, že mu v podstatě unikla celková myšlenka, na níž je tato hra postavená. Fakt, že v recenzi mluví o třídní nenávisti, „*kerou v ní lidé najdou, když cesta k lidstvu zarostla autorovi bodlácím*“³⁶. Avšak výše se přeci jen zmiňuje o poselství, které dr. Galén svým lékem chce lidstvu předat – a to věčný mír, svět bez válek. Co může být na světě humanističtějšího a lidštějšího než toto poselství? Nemluvě

³⁴ ROZNER, Vojtěch. Optimismus má přednost. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 3-4., s. 3.

³⁵ KOLÁTOR, Vladimír. *Bílá nemoc*. *Aktivisté*, 1936-37, r. 1., č. 3-4., s. 5.

³⁶ Tamtéž.

o tom, že lze jen těžko vypátrat, co autor myslel onou třídní nenávisí, která je dle jeho názoru v dramatu toliko citelná.

Podíváme-li se na recenzi *Matky*, která vyšla taktéž z pera Vladimíra Kolátora, najdeme zde stejné tendence jako v recenzi předchozí. Avšak zde si Kolátor uvědomuje prvotní myšlenky, které dílo charakterizují a které jsou pro něj stěžejní. Můžeme polemizovat s jeho názorem, že hra srovnává mužský a ženský pohled na jeden problém, avšak nelze říci ničeho proti tomu, že hra vsutku zobrazuje pocity matky, která posílá své vlastní děti na smrt. Sporný je však výrok, který následuje: „*Proto i Čapkův útok na lidské svědomí se mine cílem, zvláště když se tak činí chabou formou dramatickou.*“³⁷ Těžko určit, zda zde Kolátor útočí na autora hry samotného nebo se opět jedná o chybu režiséra, který se tak nechvalně zhostil interpretace. A mohli bychom jistě tento výrok pokládat spíše za kritiku práce režisérovy nebýt dalších výtek, jejichž pravdivost je zatěžko vypátrat. Autor zde naráží na Čapkovu stranickou (ne)příslušnost, na což si čtenář v průběhu časopisu již zvykne. Zpochybňuje však původnost námětu hry, o čemž „*vedou se debaty, které začínají připouštět, že dílo nemusí být zcela originální. Po Jízdní hlídce se tomuto názoru u oficiálních autorů nebudeme divit!*“³⁸ Není na mně, abych soudila, zda si Čapek tuto kritiku zasloužil nebo ne, avšak rozbor těchto dvou recenzí bych chtěla zakončit citátem z článku, na jehož základě vzniká tato část mé práce. Tento úryvek však plně vystihuje pohled, jakým se na tyto dvě poslední hry Aktivisté dívali. „*Nakonec propůjčuje i schopnost scénické tvorby těmto chimérám minulého století a píše jako na příkaz žalostně tendenční „Bílou nemoc“ a „Matku“.*“³⁹

Ze začátku této kapitoly jsem již naznačila, jak se na Čapka a jeho působení dívala československá společnost po zániku První republiky, po uzavření Mnichovské dohody a zvláště pak po jeho smrti. Trefně to vystihuje následující úryvek z knihy dvojice Gebhart a Kuklík. „*Netrvalo dlouho, a praktický kulturně politický život Druhé republiky přinášel mnohé příklady konkrétních projevů nesnášenlivosti a pranýřování*

³⁷ KOLÁTOR, Vladimír. *Bílá nemoc. Aktivisté, 1938-1939*, r. 2., č. 8., s. 2.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ ROZNER, Vojtěch. *Několik poznámek k osobnosti a dílu Karla Čapka. Aktivisté, 1938-1939*, r. 2., č. 4., s. 4.

*těch tvůrců, kteří si za svou tvorbu a názory vysloužili „vyhánění z národa“.*⁴⁰ Čapek se stal jedním z nich, nebo i lépe řečeno prvním z nich. Ještě před jeho smrtí se objevovaly kritiky jeho vlivu a jeho tvorby, která všudypřítomně byla spojována jen a pouze s vlivem Masarykovým. Právě jemu se podle Aktivistů svými názory podřizoval a svou tvorbou zaprodal. Hlavním odpůrcem Čapkovy tvorby, ne však toliko jeho osobnosti jako takové, byl kritik Vojtěch Rozner. Ten krátce po jeho smrti publikoval na stránkách časopisu svůj článek *Několik poznámek k osobnosti a literárnímu dílu Karla Čapka*, který ať už se snažil tvářit sebesmířlivěji, byl ostrou kritikou Čapkova působení. Od jeho tvorby novinářské, spisovatelské až po konec jeho života, který vzhledem k událostem, které jej provázely, byl plný osobních zvrátů a přerodů.

Prvně bych ráda poukázala na Roznerovu kritiku Čapkova politického přerodu. Rozner ve svém článku kritizuje Čapkovu politickou příslušnost na základě toho, že Čapek na počátku své kariéry pracoval v Národních listech. Stejně jako toto periodikum i on měl být původně silně nacionalisticky cítící osobou. Avšak po jeho odchodu do Lidových novin a tzv. pod křídla filozofie Masarykovy, se Čapek začal profilovat jako levicový autor. Proti tomu se v jednom z nekrologů postavil i Čapkův přítel spisovatel Rudolf Medek, který ačkoli jej nazval „*partají! Lóží!*“, vyzval levicové autory a periodika, aby jeho jméno nebrali nadarmo a uvědomili si, že Čapek byl především věrný ideálům humanismu a nikoli levicovým autorem. Z toho ho považovali kvůli jeho názorům právě Aktivisté, a levicový činitelé tak vykládali obsahy jeho děl. Je tudíž celkem záhodno si myslet, že tento vzkaz patřil i Roznerovu článku, ačkoli Rozner se rozhodně k levicové ideologii nehlásil. Avšak přesto Čapka s touto ideologií konfrontuje, přestože tvrdí, že nebýt Masarykova vlivu, Čapek by nikdy neopustil své ideály pravicové. V zásadě mluví o Čapkovi jako o tlumočnickovi Masarykových názorů. „*Masaryk, muž zkušený a prozíravý, vystihl velmi dobře v Čapkovi onu snadnou přizpůsobivost. A poněvadž sám potřeboval interpreta pro své názory, vyvolil si Čapka, pohotového stylistu.*“⁴¹ Tento názor je diskutabilní při zohlednění skutečnosti, že Masaryk sám byl filozof a sám psal své filozofické spisy. Můžeme soudit, že autor útočí na Čapkovy *Rozhovory s T. G. M.* Za těchto podmínek bychom však v extrémní situaci

⁴⁰ GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika (1938-1939): Svár totality a demokracie v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. S. 187

⁴¹ ROZNER, Vojtěch. *Několik poznámek k osobnosti a dílu Karla Čapka. Aktivisté, 1938-1939, r. 2., č. 4., s. 4.*

mohli zpochybňovat i spisy Sokratových rozhovorů s jeho žáky, jelikož on sám jako filozof nikdy žádné své myšlenky nezapisoval. To jsme se však dostali do jiných končin. Tato honba za senzací měla však i své odpůrce, i když mnohdy to byly osobnosti z řad odpůrců politiky První republiky. Na Čapkovu obranu se např. postavil člen krajní pravice Karel Horký, který viděl v útocích proti Čapkově osobě metody doslova nelidské. „... jménem člověka, který napsal spisek proti Benešovu režimu už v roce 1917, přátelsky prosím: zůstaňme kulturními lidmi i v době, jež svádí k metodám a prostředkům s pravou vzdělaností naprosto neslučitelnými.“⁴² (úryvek z článku v časopise *Fronta*).

Ráda bych se ještě zastavila u jedné události, která se váže k další viditelné a slyšitelné sféře naší společnosti, která se proti Čapkovi ostře stavěla a jež je taktéž zmíněna v Roznerově článku. Rozner zde zmiňuje Čapkovu schopnost přizpůsobení se momentálním poměrům politickým. Jde tedy o to, že v době po pádu První republiky a podepsání Mnichovské dohody Čapek navštívil chrám sv. Víta a tam se modlil ke sv. Václavu. Již bylo na těchto stránkách zmíněno, že svatováclavská tradice se v době pomnichovské silně vracela do povědomí české společnosti. Svatý Václav jako patron českých zemí byl vždy symbolem, k němuž se Češi vraceli v nejtěžších dobách. Avšak i přes tento zjevný fakt se Rozner trefuje do Čapkovy osoby se znatelnou ironií. „*My však, kteří jsme týden před tím viděli obrázek s novým prezidentem republiky drem Háchou, jak klečí v chrámu sv. Víta a modlí se k sv. Václavu, líbaje dokonce jeho lebku, rázem chápali jsme i tento Čapkův obrat docela dobře – jako nový projev mistrné aktuální přizpůsobivosti.*“⁴³ Ještě předtím se zmiňuje o tom, že Čapek blíže než ke katolíkovu měl k volnomyšlenkáři, který na náboženské tradice nedbal.

Zastavila jsem se u jedné z vlastností, které soudobá společnost Čapkovi vyčítala. Jeho přizpůsobivost situaci a jeho názorovou obměnu, která se v této době jevila jako převlékání kabátu v zájmu politické a společenské situace. Avšak tato přizpůsobivost se Roznerovi jevila i v jeho díle samotné. Nejen to, že mu vytýkal lidi, kterými se obklopoval, zjevně s Masarykem v první řadě. Rozner se však zastavil i u jeho novinářské kariéry, která mu při komparaci Čapkových děl byla zřejmě proti srsti.

⁴² MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova 1938-1939*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010, s. 198.

⁴³ ROZNER, Vojtěch. Několik poznámek k osobnosti a dílu Karla Čapka. *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 4., s. 4.

Tvrdil, že Čapek neuměl rozeznávat mezi řečí novinářskou a románovou, což bylo na škodu jak jeho románové a dramatické tvorbě, tak jeho tvorbě žurnalistické. Fakt, že žurnalistická řeč je mnohdy jednodušší a srozumitelnější, což byl v zásadě jeden z hlavních požadavků aktivistického umění – srozumitelnost umění pro všechny vrstvy, nejen pro ty vzdělané –, Roznerovi rozhodně neuniká. Naopak i tento aspekt zohledňuje, ale i přes onu očividnou spojitost jej kritizuje. Čapek byl považován za jednoho z autorů, kteří byli schopni psát způsobem, který byl srozumitelný všem. Avšak zde se projevuje jakási podivná nesrovnalost v Roznerových názorech. Na jednu stranu poukazuje na to, že novinářská kariéra Čapkovi škodila, především v jeho románové tvorbě, jelikož jeho raná díla byla umělecky precizní a ambiciózní. Jeho poslední prozaické práce však Rozner nazývá jako „*narychlo črtané reportáže ze života drobných lidí, aby se splnil závazek vyplývající z novinářského zaměstnání*“⁴⁴. Sám dále přiznává, že Čapkův styl byl v jeho posledních povídkách zjednodušený, tudíž srozumitelnější. Avšak záhy napadá romány jako *Krakatit*, *Továrna na absolutno* nebo *Válka s mlouky*. Dle Roznera jsou to romány, které měly strhnout jeho vysoce intelektuální přátelé, avšak nebyly dostatečně srozumitelné pro vrstvy akademicky a intelektuálně nevzdělané. Roznerův výrok, že Čapek se do těchto svých posledních románových děl doslova nutil, tudíž ani nebyla výplodem jeho čistého spisovatelského ducha a tím byly potlačeny veškeré umělecké ambice těchto děl, pak už v zásadě není potřeba komentovat více.

Ostatně ani fakt, že Čapkova díla byla několikrát oceněna státními cenami, které samozřejmě Aktivisté víceméně neuznávali jako relevantní, Roznerův názor nezmění. V duchu toho se taktéž Rozner díval na popularitu Čapkových literárních počínů. A nejen tu popularitu v odborných literárních kruzích, ale také oblibu jeho děl v kruzích společenských až lidových. Je možné zpochybňovat fakt, že Čapek několikrát vyhrál anketu Lidových novin o nejoblíbenějšího autora a dílo, protože byl jejich vlastním chovancem. Rozner se na konci svého článku odvolává na entitu, která prověří oblibu díla nebo autora nejspolehlivěji. Mluví o oblibě, která jde napříč generacemi, stoletími a režimy. Mluvíme o čase samotném. „*Až čas, či chcete-li literární historie po větším a tudíž objektivnějším odstupu procedí dílo Karla Čapka, budeme vděčni osudu,*

⁴⁴ ROZNER, Vojtěch. Několik poznámek k osobnosti a dílu Karla Čapka. *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 3., s. 4.

*zachytí-li se v síti neúprosného, ale spravedlivého kritéria uměleckého několik málo jeho prvních divadelních her, hrst povídek či fejetonů, a dva, tři romány z doby pozdější, takový „Hordubal“, „Obyčejný život“ a „ První parta“.*⁴⁵ A podíváme-li se dnes na český literární kánon, je vcelku zjevné, že Rozner se mýlil. Čapkova díla jsou v novodobé české literatuře jedněmi z nejčtenějších a nejdůležitějších. Ať už vzhledem k svému poselství – zvláště v případech oněch děl pozdějších – nebo kvůli své umělecké hodnotě. A jistě není nadarmo poznamenat, že i v americké publikaci Funk & Wagnalls *Standard Reference Encyclopedia* z padesátých let 20. století, najdeme-li si část o Československu a české literatuře, pak na konci kapitoly Fourth Period (from 1774) – Čtvrtá část (od roku 1774) – nacházíme následující: *„The best-known literary figure of modern Czechoslovak literature and its most versatile and original writer was Karel Čapek (1890-1938).“*⁴⁶ (str.2570) Přeloženo: *„Nejznámější literární postavou moderní Československé literatury a její nejvšestrannější a nejoriginálnější spisovatel byl Karel Čapek (1890-1938).“* Pravdou zůstává, že tato publikace byla vydána necelých 15 let po Čapkově smrti, avšak i tato zmínka dává za pravdu tomu, že čas vždy prověří autora a jeho dílo nejlépe. Skutečnost, že necelých 15 let po své smrti je Čapek mezinárodně uznán jako nejvýraznější literární osobnost moderní české literatury, jen podporuje fakt, že je tak tomu dodnes.

3.2 Významné literární osobnosti z pohledu časopisu Aktivisté

Tato kapitola je věnována právě dalším významným osobnostem nejen literatury. O některých jsem v této práci již mluvila, tudíž je zmíním jen stručně nebo vůbec. K tomuto tématu přistupuji právě proto, že k většině našich významných literárních osobností prvních třech desetiletí – a nejen toho období – se Aktivisté stavěli rozporuplně, ne-li velmi kriticky. Avšak i v řadách Aktivistů se našli tací, kteří si dokázali zachovat jistou úroveň objektivity a uznali po stránce umělecké či morální i osobnosti, které jinak patřily v rámci skupiny k těm kritizovaným.

⁴⁵ ROZNER, Vojtěch. Několik poznámek k osobnosti a dílu Karla Čapka. *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 4., s. 4.

⁴⁶ Morse, Joseph Laffan. "Czech literature." *Funk & Wagnalls Standard Reference Encyclopedia*. 7. New York: Standard Reference Works, 1959, s. 2570.

3.3.1 Osobnost Tomáše Garriguea Masaryka

Ačkoliv se může zdát, že v době ohrožení se národ bude upínat ke svým ikonám, z nichž jednou z nejnovějších se postupně stávala osobnost prvního československého prezidenta T.G.Masaryka, přesto se z pohledu Aktivistů jevila jako jedna z těch, jejichž zásluhy ač očividné, byly sporné ve svých úmyslech a prostředcích. Přestože časopis vycházel už od roku 1936, na jeho stránkách se neobjevila jediná zmínka o jeho úmrtí v roce 1937. Aktivisté se nejednou stavěli proti jeho politice jak vnitrostátní tak zahraniční. Častým cílem jejich útoků se stal i Masarykův liberální humanismus a okruh lidí, kterými se obklopoval, s Karlem Čapkem v první řadě. Přestože se aktivismus a jeho umělecký program neztotožňoval s politikou Hradu, o tom, že Masaryk se zasadil o vznik samostatného Československa, se nedá diskutovat. Už jen vzhledem k tomu je jeho historická role nepřehlédnutelná. Aktivisté však nejednou vyjádřili pochybnosti o dalším fungování státního útvaru v nadcházející budoucnosti. Vraceli se k myšlence obnovy Rakousko-Uherska či podobného státního útvaru, který by život Československa zaštitil a dohlížel na něj. Právě proto ztrácela osobnost TGM v očích Aktivistů své zásadní postavení. Dle jejich názoru Masaryk neposunul český národ dopředu, naopak ho zastavil ve vývoji, k němuž by mohlo dojít, kdybychom bývali zůstali pod ochrannou rukou Rakouska. Jeho úmrtí tudíž v kolektivu Aktivistů nevyvolalo větší emoce, jež by byly hodny napsání nekrologu.

Avšak TGM nebyl jediným státníkem, jehož úmrtí zastihlo časopis ještě v době svého vydávání. Dalším byl i říšský protektor Reinhard Heydrich, jehož smrt byla na stranách časopisu, na rozdíl od Masarykovy, zaznamenána. Na titulní straně posledního čísla časopisu, v pátém ročníku jeho vydávání, je umístěna jeho fotografie s textem oznamujícím, že „*podlehl v dopoledních hodinách 4. června v jedné pražské nemocnici vážnému zranění, které utrpěl při vražedném útoku, jenž dne 27. května na něj byl spáchán.*“⁴⁷. Samozřejmě se tento akt nedá považovat za projev sympatizování s vládnoucím režimem, jelikož je nasnadě předpokládat, že tehdejší média neměla možnost volby. Příspěvek je ostatně objektivní a věcný. Neobjevuje se v něm politická angažovanost či projev hlubších emocí. Je to fakticky přesných pár vět, které neprojevují sympatie či antipatie, tudíž nelze usoudit skutečný postoj Aktivistů k této

⁴⁷ Redakce. SS-Obengruppenführer Heydrich zemřel na následky vražedného útoku. *Aktivisté*, 1942, r. 5., č. 5., s. 1.

osobě, na rozdíl od jmen, která budou následovat. Avšak zasloužila-li si tato osobnost ve své působnosti jistě velmi sporná své místo na titulní stránce, je nutné zamyslet se, proč se tak nestalo i v případě TGM. Jeho zásluhy v rámci českého národa byly nepopíratelně pozitivnějšího charakteru.

3.3.2 Tvorba Františka Xavera Šaldy v očích Bedřicha Slavíka

Avšak i přesto, že Masarykovi nebyl věnován jeho vlastní nekrolog či článek, který by shrnoval jeho zásluhy pro československou společnost, v článku *F. X. Š.* je i této povinnosti aspoň částečně učiněno zadost. Iniciály naznačují, že tento článek byl věnován Šaldovi. Jedná se o nekrolog z pera Bedřicha Slavíka. Hned ze začátku článku Slavík srovnává právě tyto dvě velké osobnosti, nejen kvůli jejich třípísmenným iniciálám, ale především co do velikosti jejich ducha. „*V našem duchovním životě byl k tomuto drahému monogramu souměřitelný jenom jediný: T. G. M. K oběma kulturním vůdcům našeho půlstoletého vývoje se budeme stále vraceti pro bohatství myšlenek, šíři a hloubku rozbíraných témat a naznačených problémů, pro mohutnost hrdinského zraku i etickou závažnost osobnosti, víru v hodnoty národa, nadosobního poslání a věčnosti.*“⁴⁸ A tímto obdivným chvalozpěvem tento nekrolog teprve začíná. Slavík se na Šaldu bez debat díval jako na jednu z největších osobností našeho společenského života. Nemluvě pak o jeho zásluhách literárních, které si však mnohokrát vybraly svou daň, v bojích, jež Slavík nazývá urputnými, dokonce je přirovnává k rytířským kláním, v nichž šlo o „*čest literárního vývoje a tradice*“⁴⁹. Slavík velmi obdivuje Šaldovu schopnost povznést se nad vše, co by určovalo a omezovalo jeho vývoj jako literárního kritika, ale i jeho cestu za poznáním jedince z hlediska neliterárního. Tím, co by mohlo omezovat jeho rozvoj a rozhled, pak Slavík vlastně nazývá jakékoli nacionalistické snahy, které uzavírají lidský nadhled nad situací, k níž se musí postavit objektivně a bez předsudků. Právě tyto vlastnosti, jeho nestrannost a oddanost vytyčeným cílům a myšlenkám, ho učinily jedním z největších budovatelů naší národní kultury, na jehož vyjádření se vždy čekalo, ať se měl vyjádřit k čemukoli. Je zajímavé, jak člen tak nacionalisticky zaměřené skupiny dokáže ocenit právě onu objektivitu založenou na odpoutání se od prvotních národních vlivů. Šalda, ač osobnost, jež se jevila jako součást oficiálního literárního spektra, je ve svém nekrologu náležitě oceněn za svůj přínos

⁴⁸ SLAVÍK, Bedřich. *F. X. Š. Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 5., s. 1.

⁴⁹ Tamtéž.

kultuře. Ačkoli se celý článek jeví jako chvalozpěv na tuto osobnost, Slavík se pozastaví i u těch stránek Šaldovy osobnosti, které nejsou jednoznačně dobré, spíše patří mezi ty sporné. Např. Slavík uvádí Šaldovu víru ve svou vlastní pravdu a i schopnost si za ní nekompromisně stát. Slavík však na druhou stranu tuto vlastnost charakterizuje jako „*donquichotské výpady a malicherné šarvátky*“⁵⁰. Úryvek sám o sobě vyjadřuje Slavíkův pohled na tuto Šaldovu přesvědčenost o vlastní neomylnosti.

3.3.3 Roznerova kritika přínosu Arneho Nováka

Šalda nebyl jediným velkým českým kritikem, na něhož se na stránkách časopisu vzpomnělo. Dalším byl i v posledním roce časopisu Arne Novák, jehož vliv na českou literární kritiku, ač nebyl tak markantní jako Šaldův, se nedá popřít. Mnohokrát byl v časopise citován, nejednou se na jeho názory odvolávala snad každá osobnost této skupiny. Jeho nekrologu se chopil Vojtěch Rozner. Roznerův nevybíravý kritický styl jsem se již pokusila přiblížit v kauze Karla Čapka. Ve stejném poměru se autor postavil i k nekrologu Arneho Nováka. Rozner se zde krátkozrace zaměřil pouze na jednu etapu jeho literárně-historické tvorby. Z toho pak v Roznerově pohledu Novák vyšel jako postava, jež měnila své názory podle toho, jak se rodily a měnily literární trendy, čímž Rozner zasáhl Novákovu důvěryhodnost a profesionalitu. Ačkoli o něm Rozner říká, že „*představoval u nás řídký typ kritika, který neulpěl na čtyřech, pěti autorech, aby je neustále doprovázel v jejich vývoji – a ostatní pro něho neexistovali*“⁵¹ a chválí jeho zájem o nové tváře literatury a propagaci debutantů, většinu článku tvoří výtky vůči jeho dvojímu obratu názoru vůči nezvalovskému poetismu. Nejprve jej odsoudil, poté, když zjistil, že se tento styl stal natolik populárním a kritikou přijatým, začal jej uznávat, a nakonec jej znovu odsoudil. Rozner tuto změnu názorů přikládá Novákově nedůslednosti a nekomplexnosti v hodnocení děl. Pro tento článek si vybral pouze jeden z aspektů Novákovy tvorby, který se mu hodil, jelikož se neshodoval s jeho přesvědčením, avšak opomenul ostatní Novákovu tvorbu, která jistě není druhořadá a měla na vývoj české literární historie a kritiky neodmyslitelný vliv.

⁵⁰ SLAVÍK, Bedřich. F. X. Š. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 5., s. 1.

⁵¹ ROZNER, Vojtěch. Nad hrobem Arne Nováka. *Aktivisté*, 1940, r. 3., č. 1., s. 3.

3.3.4 Díla a přínos Otokara Březiny a Karla Tomana v pohledu Vladimíra Hellmuth-Braunera

Jednou z osobností, které však sklidily stejný chvalozpěv jako Šalda, se stal Otokar Březina. K jeho výročí smrti napsal jakýsi shrnující článek Vladimír Hellmuth-Brauner. Ten Březinu vykresluje jako silnou pronárodně cítící osobnost, jejíž poezie „*vyrůstá z české půdy, šumí, vlní, rozlévá se od horizontu k horizontu, jako česká krajina*“⁵². Autor článku připomíná, že po nedávných událostech, které zasáhly český národ, je potřeba k Březinovu výročí přistupovat vážně a se zodpovědností. Právě v tomto básníkovi se zrcadlí český národ, z jeho díla lze pocítit sílu českého jazyka, který nikdy nezněl tak jako v jeho poezii a stejně tak ani nikdy předtím nebyla tak silně znatelná tradice české gotiky či baroka v díle moderních autorů. Právě tyto doby podle H-B tolik charakterizují náš národ a Březina, ještě spolu se Zeyerem, byl schopen toto hnutí v sobě cítit. A právě tento cit zahalený v symbolech se stal podle H-B důvodem, proč se Březinova poezie stala natolik oceňována a Březina jako osobnost tak důležitý pro náš národ a zachování jeho tradic, které v tak pohnuté době byly stěžejním pro naše přežití.

Vladimír Hellmuth-Brauner byl velkým příznivcem 19. století a jeho autorů celkově. Jak jsem již zmínila dříve, napsal rozsáhlý článek o letech devadesátých a medailonek o tvorbě Nerudově. Jak se jako básník utvářel, jak nepochopeným se stal a jak ho vnímala česká společnost po několika desítkách let, když se potácela na pokraji propasti. Ale Neruda a Březina nebyli jediní, k nimž se tento autor vracel ve svých úvahách o našem literárním národním dědictví, které v té době znamenalo více než naše dědictví materiální. Jedním z dalších autorů, který sklidil Hellmuth-Braunerův obdiv, se stal Karel Toman, jehož H-B v podstatě nazývá předchůdcem poezie Wolkerovy. Ačkoli sám přiznává, že po dvou desítkách let se jeho dílo v detailu může zdát mdlé a myšlenkově vyčpělé. Jeho tvorbu však uvádí do celku, v němž sleduje jeho vývoj z onoho buřičského a nespoutaného mládí plného velkých gest v *Torzu života* až k uvědomělému dospělému muži, jenž nachází sám sebe a svou podstatu v národním cítění. Avšak sám autor nepřikládá tento efekt pouze vývoji osobnosti a ustálení životní situace, jak tomu běžně bývá, ale naopak Tomanovi připisuje předvídavost. „*Věřím*

⁵² HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír. Březinovo výročí. *Aktivisté*, 1936-1937, r. 1., č. 5., s. 1.

*v předznamenáče dob, ve vytušitele nových, rodících se prvků člověka.*⁵³ Toman se posléze ve své tvorbě obrací jinam. Je přímočarý, jeho vyjadřování skromnější, avšak jeho jazyk se stává hutnějším, jeho vidění světa se stává detailnější. V tom H-B právě vidí on přerod k poezii, jejíž prvky následně použil Wolker ve svých nevšedních malých příbězích o všedních věcech. Tomana tento článek charakterizuje jako osobnost, která spojila svým vývojem dvě důležité kapitoly naší literární historie, a to navíc naprosto logicky, v návaznosti jedné sbírky na druhou. Právě proto autor upozorňuje na to, že se nelze Tomanovým dílem zabývat v detailu, s pozorností na každou jednotlivou sbírku zvlášť, ale v jeho celistvém a postupném vývoji, jelikož pouze tak můžeme zachytit tento přerod jedné slovesné tradice naší poezie v tu následující.

3.3.5 Julie Flanderková o J. V. Sládkovi a Elišce Krásnohorské

A Hellmuth-Brauner nebyl jedinou osobností, jež se vracela zpět k velkým tvůrcům 19. století ve snaze vzkřísit jejich zašlé myšlenky. Stejně tak se zachovala i Julie Flanderková, která se neobvyklým způsobem zaměřila na dvě velmi významné osobnosti naší literatury tohoto období, Josefa Václava Sládka a Elišku Krásnohorskou. Avšak na rozdíl od ostatních článků, které se staly buď nekrology, nebo shrnutími tvorby, Flanderková zvolila jiný, neotřelý postup a zaměřila se spíše na lidskou stránku těchto tvůrců.

Článek o J. V. Sládkovi je víceméně nekonvenčně napsaný rozhovor s jeho dcerou. Nekonvenční proto, že se Flanderková sice zajímá o Sládkovu tvorbu, ale v rozhovoru se skrze vzpomínky jeho dcery zaměřuje na tu méně známou a odkrytou stránku každého autora – jeho soukromí. Například na jeho chorobu, jíž trpěl, a která mu v mnohých ohledech znemožňovala tvorbu. Rozhodně zajímavý je právě pohled jeho dcery, díky němuž se tento aspekt Sládkova života stává pro čtenáře mnohem autentičtější a subjektivnější. Popisuje zde jeho vztah k přírodě, k rodině, k národu. Všechny tyto pohledy na Sládkův život díky slovům jeho dcery dostávají pro čtenáře nový rozměr. Flanderková se zde zaměřuje na poměrně sentimentální zobrazení tohoto básníka. Stále však se snaží ho více než autora ukázat jako člověka, který i přes svůj výjimečný život byl otcem, manželem, přítelem jako kdokoli jiný, a především zdůrazněná role jeho těžké nemoci ho zlidšťuje. Tomu ostatně odpovídá i název článku, *J. V. Sládek jako člověk*.

⁵³ HELLMUTH-BRAUNER, Vladimír. Básník svou slovesných tradic. *Aktivisté*, 1942, r. 5., č. 2., s. 12.

Co se pak týče článku o Elišce Krásnohorské, Flanderková se zde znovu ozývá jako emancipovaná žena. Krásnohorskou obdivuje v neposlední řadě také proto, že byla jednou z prvních žen, která se dokázala postavit patriarchální kultuře a i přes nepřízeň a kritiku, s níž se setkávala, se prosadila. Dle Flanderkové však nikdy nebyla plně doceněna jako autorka a především jako kritička. Autorka tento článek nazvala *První česká literární kritička*, a tak se na Krásnohorskou i dívá. Podle Flanderkové byla Krásnohorská v české literární kritice prvním ženským činným zjevem. Popravdě se z počátku své tvorby setkávala s odmítavými reakcemi a jen málokdo uznal jejich kvalitu. Mezi těmi, kteří ji uznali, byli např. Karolína Světlá nebo Vítězslav Hálek, díky jejichž pomoci se nakonec Krásnohorské povedlo se prosadit. Nemluvě pak o jejích libretistických snahách, které se bohužel ve své době setkaly s odmítnutím. Není také radno zapomenout na její činnosti překladatelské, v nichž se nejvíce vyjímá přeložení Byronovy *Childe Haroldovy poutě*, která byla do té doby považována za nepřeložitelnou do češtiny. Krásnohorská však chtěla dokázat, že český jazyk není ničím méně výjimečný než jakýkoli jiný jazyk světa. Tato bojovnost byla Flanderkové velmi blízká, zvláště pak proto, že i ona sama byla jediným ženským hlasem ve skupině jinak převážně složené z mužů.

Avšak autorka článku sleduje Krásnohorskou především jako osobnost lidskou, kterou považuje za skromnou, nezištnou, bez potřeby upoutávat na sebe pozornost, která „*nepsala v pravém slova smyslu kritiky, ale snažila se oceniti to neb ono dílo se stanoviska uvědomělé české ženy. Jejím cílem bylo povzbuditi zájem žen o literaturu hodnotnou oproti libování si v překladech nasládlých románků, jaké byly tehdy v módě.*“⁵⁴ Krásnohorská se díky svojí literární tvorbě setkala s vlnou dobových předsudků, jelikož nikdy nezaložila rodinu. To jí ostatně bylo znemožněno její nemocí. Flanderková, která se v kruhu Aktivistů vždy profilovala víceméně feministicky, měla v této ženě jeden ze svých největších inspirativních vzorů.

3.3.6 Nekrology Jana Opolského a Josefa Svatopluka Machara

Posledními dvěma osobnostmi, jejichž nekrology se objevily na stránkách časopisu Aktivisté a jejichž vliv na českou literaturu je nezanedbatelný, jsou dva básníci téže školy, přesto jiného výrazu. Jan Opolský a Josef Svatopluk Machar. Obě tato jména – ještě spolu s Otokarem Březinou, kterého jsem však již zmínila výše - byla

⁵⁴ FLANDERKOVÁ, Julie. První česká literární kritička. *Aktivisté*, 1940, r. 3., č. 5., s. 2.

signifikantní pro český symbolismus a moderní básnictví, které otevřelo dveře další generaci pokračující v jejich odkazu.

Autor Macharova nekrologu mi není znám. Jediným jeho podpisem je jednoduché -x-, které však nekoresponduje s žádným předešlým členem redakce. Ani slovník pseudonymů, který uvádí několik podobných autorských značek, neuvádí jméno objevující se v kruhu Aktivistů. Avšak i bezejmenný autor si je vědom ojedinělého přínosu Macharovy tvorby pro českou poezii, a nejen to. Asi nejlépe jeho postoj k básníkovi vystihne následující úryvek: „*Machar byl v české literatuře postavou složitou a ojedinělou: začal ve škole Vrchlického, aby se v zápětí octl na druhém břehu a odtud polemicky střílel do řad svého učitele, vnášeje modernost ducha do české literatury. Má svůj nesporný význam jako bojovník proti mladočeskému měšťanství a bil se za zrovnoprávnění ženy a sociální úroveň dělníka.*“⁵⁵ Autor článku se zaměřuje také na ojedinělý vliv Macharovy tvorby na mladou generaci, právě pro svůj pokrokový postoj k výše zmíněným problémům. Mladá generace na něj mohla pohlížet jako na, v určitém slova smyslu, vedoucí osobnost nastupujících společenských změn, které následovaly v dalších dekadách 20. století.

Ve stejném duchu je psán i onen poslední nekrolog, jež v této kapitole uvádím. Jan Opolský, stejně jako Machar, byl významnou osobností českého symbolismu, avšak oproti bojovnému Macharovi, on se vydal cestou melancholie a duchovní lyriky. Autor, jenž je podepsán pod článkem iniciálou S. - největší pravděpodobností básník Jiří Suchánek -, se vyznává z obdivu vůči Opolskému v několika směrech. Jinak vzhledem k jeho handicapu ve vzdělání – byl vyučen malířem pokojů –, přes který se však dokázal dostat mezi básnickou elitu. Fakt, že se stal příznačnou osobností jedné etapy české poezie, je toho důkazem. Ale autor jej obdivuje i pro jeho neobyčejný výraz, v němž „*básnická rozhořelost kontrastuje s jeho myslitelským nihilismem a ironickým postojem, mezi donquichotskou vírou v krásno a racionálním agnosticismem.*“⁵⁶ K tomuto konstatování není potřeba nic víc dodávat. Autor článku očividně a s nadšením hodnotí Opolského poezii jako ojedinělou právě ve své střídmosti.

Až na některé výjimky je z předešlých řádek čitelné, že Aktivisté, i přes svou odhodlanost a snahu se vyhnout oficiální literatuře a jejich odmítavý postoj vůči

⁵⁵ -x-. Zemřel básník. *Aktivisté*, 1942, r. 5., č. 3., s. 21.

⁵⁶ SUCHÁNEK, Jiří. Básník Jan Opolský. *Aktivisté*, 1942, r. 5., č. 5., s. 36.

autorům této sféry, ocenili osobnosti, které svou tvorbou nebo společenskou angažovaností obohatili českou kulturu.

3.3 Literární soutěže, oceňování literatury, kolportážní literatura

Dalším tématem, respektive dvěma tématy, která však spolu celkem úzce souvisí, jsou literární či umělecké ceny – a to nejen ty oficiální státní, ale i ceny jednotlivých vydavatelství nebo továrních závodů. Například Tomáš Baťa běžně vyhlašoval literární soutěže a nebyl jediným podnikatelem, který se snažil podporovat kulturní život národa. Do této kapitoly však také zapadá i velmi kontroverzní vydávání tzv. kolportážní literatury⁵⁷, kterou i naše mladší generace zná pod názvy jako *Rodokaps* nebo *Rozruch*. Obě tyto témata se týkají ocenění či kritizování českého literárního trhu a s ním i jeho úrovně. Počet článků s touto základní myšlenkou dosahuje v časopise téměř dvou desítek, bez ohledu na rozsah.

V zásadě prvním článkem, který poukazuje na tento trend, je článek *Zaměťte státní ceny!* Vladimíra Kolátora. Jako jeho ostatní články, které se většinou týkají divadla, i tento se zaměřuje především na scénu divadelní a upozorňuje na nově vznikající, pro Aktivisty chvályhodnou, tendenci oceňovat i umělce, kteří se nevyhraňují politicky. Inspirací se Kolátorovi znovu stává státní cenou oceněná kniha E. F. Buriana *Zaměťte divadla!*. Dle Kolátorova názoru to bylo poprvé, kdy takto prestižní ocenění dostal někdo, kdo charakterově přesně nezapadal do oficiálních mřížek politické příslušnosti. Nehledě na to, že kniha byla vůči českému divadlu značně kritická. V tomto období se Burian stal pro Kolátora něčím jako hrdinnou postavou českého divadla. Nelze se tedy divit, že je mu takovou inspirací hned v několika článcích, avšak na úkor E. F. Buriana pak Kolátor opomíjí další významné osobnosti českého divadla. Vesměs svou kritiku vůči ostatním zevšeobecňuje. Kromě jednoho případu, který se týká Langerovy hry *Jízdní hlídka*, jejíž kritiku však nesměruje vůči proti konkrétním osobnostem jako spíše proti celé divadelní scéně, jež se mu jeví nepůvodní a příliš politicky zaangažovaná. V tomto ohledu právě zmiňuje výše jmenovaného Langera, jehož hru srovnává i s Čapkovou *Bílou nemocí*. Obě tyto hry jsou dle Kolátora postaveny na nepůvodním námětu, avšak přijaté oficiální – politicky vyhraněnou – kritikou, která se pak staví do čela prestižně vyhlízejících státních cen. Ty

⁵⁷ Termín použitý v publikaci KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky 1918-1938: díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*. 1.vydání. Praha: Libri, 2003.

však Kolátor nepovažuje za nic jiného než vzájemné poklonkování představitelů oficiální literatury.

A stejně radikální ve svých verdiktech vůči literárním soutěžím, a ještě radikálnější co se kolportážní literatury týče, byl Jaroslav Janoušek. Ve stejném čísle jako Kolátor se ostře vyjadřuje k anketě Lidových novin o nejlepší knihu. Tato anketa byla zřejmě účelně zaměřena na nejlepší českou knihu všech dob. Z Janouškova článku není úplně jasné, kdo vlastně tuto anketu vyhrál. Objevuje se zde zmínka o Čapkově *Umění přírodních národů* nebo Holanovi, jehož dílo však Janoušek blíže nespecifikoval - použitý úryvek jeho veršů má spíše naznačit nesmyslnost a podřadnost Holanovy poezie, která se u Aktivistů nikdy nesetkávala s pochopením. Jedinou výjimkou se stala snad jen sbírka *Září 1938*. Janoušek však nejostřeji kritizuje seriózně a sofistickovaně se tvářící literární soutěž, jež on považuje za pouhou důsledně připravenou příležitost, jak si české literární osobnosti mohou navzájem zalichotit. Sám o této příležitosti pak píše, že při ní „*nastává komičnost situací, když autoři svými hlasy si dělají vzájemně poklony*“⁵⁸. Janoušek však stejným způsobem reaguje i na ostatní literární soutěže, státní ceny nevyjímaje – v tomto ohledu se stává skeptikem a na tuto problematiku nahlíží se značným despektem. Zvláště pak v případě, kdy vydavatelství Rodokaps vyhlásí soutěž na dobrodružný román, který jakožto žánr Aktivisté pokládají za brak. Největším oříškem je pro něj skutečnost, že finanční ohodnocení pro vítěze je vyšší než v případě státních cen, které jsou společností pokládány za nejprestižnější ocenění a největší poctu, jaké se autorovi může dostat. Právě to pak ubírá státním cenám na serióznosti, která se od nich v odborných i společenských kruzích očekává. Nehledě na to, že vydavatelství Rodokapsu, s takovým kapitálem, si může dovolit tuto literaturu plošně rozšířit i tam, kam se kvalitní literatura nedostane. Navíc se zde objevují ze strany Aktivistů i výtky, že takto rozšířená literatura bude mít špatný vliv na mládež, a to především vzhledem k námětům, jež zpracovává. Proti tomuto faktu se však staví Zdeněk Kárník, autor publikace *České země v éře První republiky*, kde tvrdí, že tyto obavy z negativního působení na mladou generaci vycházely „*z nepravého pocitu, že konkurenčně obsazuje zónu, kam by jinak mohla vstoupit kvalita. Byla to iluze, protože ta byla určena náročnějšímu a více vzdělanému čtenáři a také byla většinou*

⁵⁸ JANOUŠEK, Jaroslav. Anketa Lidovek o nejlepší knihu. *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 2., s. 3.

několikanásobně dražší a cenově pro cílené zákazníky „morzakoru“ nepřístupná“⁵⁹. K vlivu tohoto žánru na dětské čtenářstvo se pak vyjádřila i Julie Flanderková, která se dětskou literaturou zabývala nejednou. Ve svém článku *Četba mládeže* pak upozorňuje na to, že díky popularitě této literatury, která však v žádném případě nekoresponduje s kvalitou, rodiče svým dětem Rodokaps nebo konkurenční Rozruch kupují v domněnání, že svému potomkovi dávají do rukou něco hodnotného. Očekávají, že tyto sešity splní funkci kvalitní literatury, tudíž nejen tu zábavnou, ale že předávají svému potomkovi i poučení, ne-li poselství do jeho dalšího života. V případě kolportážní literatury však jde čistě o funkci zábavnou bez další hlubší myšlenky. Navíc hlavní náměty objevující se v těchto příbězích jsou většinou plné zločinu a krve, třebaže s dobrým morálním koncem. Dle Zdeňka Kárníka byly tyto příběhy vystavěny vždy podle stejného vzorce, který měl silné mravní poselství, a to právě v dvou hlavních postavách – kladný hrdina byl vždy charakterní, oplývající všemi dobrými vlastnostmi; zloduch pak ztělesněním všeho, co si lze pod tímto termínem představit. Aktivisté však ani s tímto názorem nesouhlasili především kvůli tomu, že zločinecké aktivity byly v těchto příbězích až příliš detailně popsány, proto se mohly jevit jako návod. Nehledě na to, že všechny tyto příběhy byly přeloženy z amerických originálů nebo napsány českými autory čerpajícími z předešlých děl. Náměty tak byly nepůvodní. Příběh se vždy odehrával na Divokém západě či v mexických stepích, což očividně nemělo s češtvím nic společného. Vzhledem k národnostním snahám skupiny Aktivistů se tato literatura pro ně nezdála být hodnotná ani v nejmenším detailu.

Avšak Janouškovi byl největším trnem v oku právě komerční úspěch této literatury, který ubíral komerční možnosti literatuře hodnotné. Poté si vydavatelství mohlo dovolit vyhlásit soutěž s první cenou 50 tisíc korun, jejímž vítězem se stalo dílo plné nesmyslů. Právě analýze tohoto díla autora Boba Hurikána s názvem *Plamen vzpoury* Janoušek věnoval téměř celý článek, aby dokázal, jak nesmyslná je existence podobné literatury a to nejen na pultech knihkupectví, ale i v policích knihoven. Nejednou se reakce vyslovila i k smutné situaci regionálních knihoven, které se většinou snažily vyhovět poptávce čtenářů, tudíž nakupovaly povětšinou literaturu spíše brakovou. V jednom z dílů časopisu je o tomto tématu vytištěn i dopis jednoho

⁵⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003. S. 291.

z čtenářů K. Poláka, který se k této situaci vyjadřuje. Jasně znepokojení, které sdílí s celou redakcí je vcelku zjevné hned od první věty. V zásadě si stěžuje na práci kulturních referentů jednotlivých obcí, kteří se více věnují dalším činnostem a knihovnictví je povětšinou až na samém konci a knihovny jsou zaplněny brakem. A stejně zajímavým, avšak ještě jasnějším a autentičtějším, je i další dopis, který Janoušek zakomponoval do svého kritického článku *Místo literární revue nový typ RODOKAPSU*, který byl původně zaslán redakci Melantrichu. Toto nakladatelství v roce 1937 začalo vydávat právě onu konkurenční edici *Rozruch* a tento dopis byl zaslán jako smutná reakce na stav malých regionálních knihoven zaplněných brakem jako Rodokaps a Rozruch, nebo jejich žalostnou návštěvnost, pokud nedisponovaly tímto žánrem na úkor literatury kvalitní. Stručně se v dopise píše o tom, jak v jakési malé vesnici, kde česká populace tvoří 35% menšinu, odesílatel navštívil místní knihovnu, v níž našel velmi dobrý výběr kvalitní literatury. Po rozhovoru s knihovníkem zjistil, jaká je opravdová situace. Snad stačí, když pro představu budu citovat knihovnickovu reakci na odesílatelův výrok, že „*hospoda vždy konkurovala knihovně*“. „*Ani ne, hospoda tu byla vždycky. Ale zařídili si tam vlastní knihovnu. Ze samých Rodokapsů. I pan učitel a poštmistr si chodí půjčovat četbu raději tam než sem!*“⁶⁰ Z těchto dvou dopisů je zjevná jak situace malých knihoven, tak rozhořčení literární i neliterární obce nad tímto stavem, v němž se odráží celkový stav české literatury.

Z pohledu těchto článků a z pohledu Aktivistů samotných se tato doba jeví jako nepřející a těžká pro kvalitní českou literaturu. Ostatně je tento problém Aktivisty podáván tak, že na policích v knihovnách a na pultech knihkupectví nezůstává místo pro tato díla. Seriózní vydavatelství pak přicházejí o výtěžky, a vzhledem k tomu, že právě tato vydavatelství většinou zaštiťují ty nejprestižnější literární soutěže, nemají dostatek prostředků na to, aby mohla vítězná díla ocenit odpovídající finanční odměnou. Z toho pak vychází i despekt, s jakým se Aktivisté k většině těchto soutěží stavěli. Nejen k státním cenám za umění – posléze nazývaným národními - , ale i k dalším soutěžím, které ani zdaleka nemohly finančními prostředky konkurovat soutěžím, které vyhlášovalo vydavatelství Rodokapsu. A stejně, našla-li se soutěž, která se snažila tvářit

⁶⁰ JANOUŠEK, Jaroslav. Místo literární revue nový typ RODOKAPSU. *Aktivisté*, 1938-1939, r. 2., č. 1., s. 5.

seriózně a měla i ušlechtilý cíl najít nové autory nebo vyzdvihnout témata, jež se zdála upozaďována, i tak byla většinou Aktivisty nevybíravě zkritizována. Stejně tak bychom se mohli vrátit zpět k případu kolem Karla Čapka a rozsáhlému článku Vojtěcha Roznera. Ten zde naráží na to, že přece génius jako je Čapek – tudíž i jakýkoli jiný velký český spisovatel – nepotřebuje pro svůj růst a svoje ego neustálé vyhrávání anket a literárních soutěží, a zmiňuje se o tom, že naopak člověk takového postavení a formátu by měl veřejně tyto výrazy oficiální náklonnosti odmítat. Stejně jako zbytek redakce i Rozner považuje státní ceny za umění, a vesměs i všechny ostatní soutěže a ankety pořádané oficiálními institucemi, za subjektivní, zpolitizované a předem prohrané pro každého autora, který se nekloní k politice Hradu. Kdybychom však posoudili výsledky státních cen v období konce 30. let, pravděpodobně bychom souhlasili s výrokem Zdeňka Kárníka, že „*i vzhledem k našim pozdějším zkušenostem by nebylo na místě budít pochybnosti o odborné kvalifikaci porot, koncipování celé věci a podezírání ze zaujatosti.*“⁶¹ Postoj Aktivistů vůči těmto soutěžím byl značně zaujatý jejich politickým a uměleckým směřováním. Většinou opomíjeli literární kvality tam, kde se nacházely, právě jen kvůli politické příslušnosti autora nebo nosné myšlence díla, která nebyla ve shodě s programem aktivismu. Proto byla většina těchto soutěží nahlížena s opovržením, většinou na základě aktivit pořádající instituce.

Jako příklad za všechny lze uvést literární soutěže vydavatelství Melantrich, k jehož aktivitám se skupina stavěla značně kriticky. Nejen, že se Melantrich, který by se dal považovat za české národní nakladatelství, zaprodal vidině zisku a v roce 1937 začal vydávat konkurenční kolportážní edici Rozruch, která se nakonec ještě rozrostla o edici červené knihovny pro ženy, což byly v zásadě převyprávěné hollywoodské romantické filmy. Nejednou Aktivisté na Melantrich apelovali s prosbou zrušení těchto edic v zájmu kvalitní české literatury, avšak nikdy nebyli vyslyšeni. Melantrich však představoval pro Aktivisty tvář oficiální literatury, a soutěže vyhlášené tímto vydavatelstvím pak byly hojně kritizovány pro svou subjektivnost a politickou zaujatost. Aktivisté vždy tvrdili, že za výsledky těchto soutěží stojí prvoplánově vybraná porota hodnotící nejen uměleckou hodnotu přihlášených děl, ale především jejich politicko-filozofické směřování v souladu s československou politickou scénou.

⁶¹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938): díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003. S. 362.

Závěr

V své analýze časopisu *Aktivisté*, jenž se snažil stavět proti oficiálnímu proudu literatury období První republiky, jsem se snažila vystihnout hlavní myšlenky a tendence, které se v tvorbě jeho autorů odrážely. Pokoušela jsem se najít místo, které by ve své době časopis zastával v soudobém společenském životě. Avšak již v samých začátcích, při sbírání materiálů, které by mi časopis více přiblížily, jsem zjišťovala, že kulturní hodnota časopisu se uzavírá s jeho koncem v roce 1942.

V průběhu časopisu se většina přispívajících autorů staví právě proti spisovatelům a autorům, kteří mají dodnes v české literatuře svoje nezastupitelné, v mnoha případech až neměnné, místo. Tito autoři jsou nezaměnitelnými osobnostmi českého literárního života a jeho historie. Mnohokrát jsem četla články, jež tvrdily, že tito autoři budou časem prověřeni a českou společností zapomenuti. Pro příklad uvedu osobnosti jako Karel Čapek, o němž pojednává samostatná podkapitola, Vítězslav Nezval, Vladimír Holan, a mnoho dalších nejmenovaných autorů, kteří však byli blízcí výše uvedeným. Jejich kulturní role byla podceňována a jejich díla ve většině případů odsouzena k historické bezvýznamnosti. Právě tento trend mezi Aktivisty je mírně paradoxní, vzhledem k tomu, že informace o této skupině jsou pouze sporadické. Respektive, kromě odkazu v *Lexikonu české literatury* je téměř nemožné jakékoli informace o této skupině nalézt. Lze čerpat z časopisu samotného, lze jít přímo k *Almanachu* skupiny, avšak v dalších publikacích shrnujících českou literární historii nebo dějiny naší země obecně, se zmínky o tomto uskupení neobjevují. Jedinou výjimkou se pro mě stala kniha Jaroslava Meda, v níž jsem našla jeden jediný citát Vojtěch Roznera právě ohledně případu Karla Čapka.

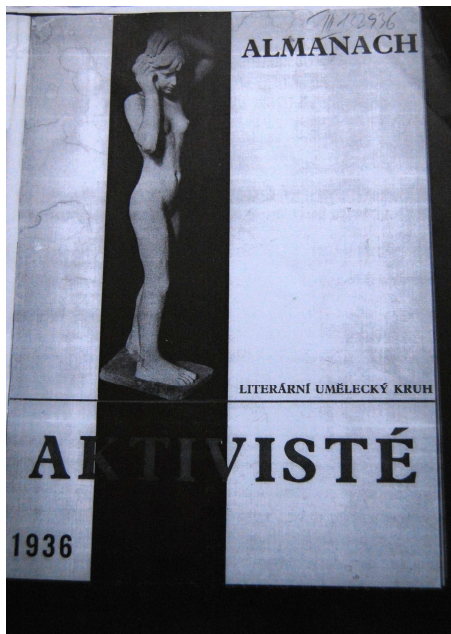
Tento fakt mě tedy přivádí ke konstatování, že historická hodnota, kterou v době svého působení skupina očekávala, je zanedbatelná. Je ovšem přinejmenším zajímavé ponořit se do doby, která byla nejen na území našeho státu tolik pohnutá a složitá, a o něco více ji díky dalšímu úhlu pohledu porozumět. Aktivisté byli bezpochyby vlivnou skupinou ve své době. Už jen vzhledem k úspěchům, jichž dosáhli její členové. Zastávali se sporných opatření, která byla zaváděna v době od uzavření Mnichovské dohody do vzniku Protektorátu Čechy a Morava, čímž si i nadále vysloužili své postavení v soudobém uspořádání kulturního života. V době působení nacismu na našem území se však skupina o politice již nevyjadřovala.

Což je ostatně dalším faktorem, který dokáže liberálně smýšlejícího člověka popudit. Nelze tuto dobu soudit, jelikož jak jsem již naznačila, byla plná tendencí a tlaků, které jsou pro dnešního člověka jen těžko představitelné. Ačkoli se časopis přímo neztotožňoval s myšlenkami nacismu a fašismu a snažil být se ve všech ohledech bez politické příslušnosti, jeho pravicové směřování lze jen těžko přehlédnout. Ostatně, kam jinem lze zařadit periodikum, jež se staví proti oficiální, liberálně-humanistické politice, stejně tak proti levicovým vlivům, a propaguje nacionalismus na mnohdy až extrémní úrovni (viz právě ony snahy prosadit opatření vlády v letech 1938-1939, která byla ve většině případů k osobám starého režimu a jiného než křesťanského vyznání nenávistná) a samozřejmě hodnoty katolické. Absence jakýchkoli zpráv o rozpoutání druhé světové války na evropském kontinentě a s ní spojenými událostmi (např. zavření vysokých škol a následující represe vůči akademikům) tomuto tvrzení dodává pravdivosti. Avšak znovu podotýkám, že se nesnažím tato fakta soudit, jelikož na našem území v období těchto událostí panovala nacistická cenzura, tudíž jistě nebylo možné odsoudit či se vyjádřit právě k události okolo vysokých škol. Avšak samotné započetí druhé světové války byl historický akt, který ovlivnil kulturu a společnost nejen na území Čech a Moravy. Nebylo potřeba tuto skutečnost odsoudit či se k ní vyjadřovat z hlediska politického, ale jistě se nejednalo z pohledu historie ani soudobé společnosti o záležitost bezvýznamnou, která by si nezasloužila aspoň krátkou zmínku.

Pokusila jsem se časopis a jeho autory představit ve světle neutrálním, snažila jsem se zachovat objektivní pohled, ačkoli s většinou politických i kulturních názorů nesouhlasím. Usilovala jsem o představení této doby v aspektech kulturního, společenského i politického života avšak z jiného, méně rozšířeného pohledu. Bylo by jistě zajímavé se dále tímto tématem zabývat v širším záběru. Pokusit se nalézt zmínky o tomto uskupení v dalších periodikách, sledovat polemiky s jednotlivými osobnostmi na stranách dalších tiskovin, v korespondenci autorů apod. Avšak tato snaha by přesáhla kapacitu této práce.

Obrazová příloha

Titulní strana Almanachu literárního uměleckého kruhu Aktivisté z roku 1936

Zdroj: fotografie titulu z knihy – Národní knihovna Praha

Titulní strana prvního čísla časopisu z roku 1936

Zdroj: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Aktiviste/1.1936-1938/1/1.png>

Změněná grafická úprava titulní strany z prvního ročníku, která vydržela až do roku 1941

AKTIVISTÉ

**UMĚNÍ
POLEMIKY
INFORMACE**

Číslo 5. ROČNÍK 1937. Cena Kč 1.-

Josef Škadec
Kuličky

Doty je sice a žije pod škrýmly od. Nad ními vše v nových slábných...
V bohuče papírku optat zády...
Očiho blaživý dílo, goni se jako m...
V mačtině ošlta je průdrytost pro...
Jak v mty polodně zde zářnagost...
hřevěv kuličky jak list vauku...
klozajz díle po vřidě stáně sem...
Tde bítka snt po vškno jate...
tst prvst sčívost i státně chráně...
tst prvst včívost i státně chráně...

Brdřich Slaněk
F. X. S.

V našem dobovém životě byl k...
V našem dobovém životě byl k...
V našem dobovém životě byl k...

Aktivisté v rozhlasě

Na veřejnosti zřejmě 23. března...
V našem dobovém životě byl k...
V našem dobovém životě byl k...

Miroslav Štrougal
Světlo na tmě

LITERÁRNÍ VEČER AKTIVISTŮ v pátek 23. dubna 1937 v 20 h. v Dohňově ustavu, Praha II., Štěpánská 27

Zdroj: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Aktiviste/1.1936-1938/5/1.png>

Titulní strana čtvrtého ročníku časopisu (1941-1942)

AKTIVISTÉ

POLEMIKY • UMĚNÍ • INFORMACE

Velikolepé manifestace umění aktivistů v Praze

...
...
...

Naše ruce

...
...
...

O původnost uměleckého díla

...
...
...

...
...
...

ROČNÍK IV. Cena jednotlivého čísla K 1.50 ČÍSLO 2.

Zdroj: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Aktiviste/4.1941-1942/1/1.png>

Titulní strana posledního (pátého) čísla pátého ročníku s fotkou Reinharda Heydricha a oznámením jeho smrti

Zdroj: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Aktiviste/5.1942/5/33.png>

Článek o Kolátorově angažmá v Olomouckém divadle spolu s fotkou (Kolátor první zleva)

Zdroj: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Aktiviste/3.1940/8/4.png>

Ukázka karikatur, které se objevovaly v časopise pravidelně

Zdroj: <http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=Aktiviste/2.1938-1939/1/2.png>

Použitá literatura

Primární literatura:

Aktivisté – umění, polemiky, informace. 5. Praha: Literární umělecký kruh Aktivisté, 1936. 38x.

BALOUN, Pavel. Vznik českého fašismu: 1921-1926. *Historie – Otázky - Problémy*, 2010, r. 2., č. 1., s. 5.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Almanach literárního uměleckého kruhu Aktivisté*. Praha: Družstvo Máje, 1936.

MED, Jaroslav. *Literární život ve stínu Mnichova 1938-1939*. 1. vydání. Praha: Academia, 2010. ISBN 978-80-200-1823-6.

MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Dějiny české literatury. IV, Literatura od konce 19. století do roku 1945*. 1. vydání. Praha : Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85865-48-3.

Sekundární literatura:

GEBHART, Jan a Jan KUKLÍK. *Druhá republika 1938-1939: Svár totality a demokracie v politickém, společenském a kulturním životě*. 1. vydání. Praha; Litomyšl: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-626-6.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky 1918-1938: díl třetí: O přežití a o život (1936-1938)*. 1. vydání. Praha: Libri, 2003. ISBN 80-7277-119-1.

Morse, Joseph Laffan. *Funk & Wagnalls Standard Reference Encyclopedia*. 7. New York: Standard Reference Works, 1959.

VOPRAVIL, Jaroslav. *Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973.

Ústav pro českou literaturu (Akademie věd ČR). *Lexikon české literatury : osobnosti, díla, instituce*. Praha : Academia, 2000.